

TYRIMAS

URBANISTIKA MOKYKLINĖJE GEOGRAFIJOJE: PRIELAIIDOS, TURINYS IR PATIRTYS

*Danielius Jurčiukonis,
Vilniaus universitetas*

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojama urbanistikos disciplinos ir bendrojo geografijos ugdymo problematika Lietuvoje. Geografija, kaip tarpdisciplininė mokslų sistema, tyrinėjanti reiškinius erdvinėje dimensijoje, yra puikus pagrindas gilinti urbanistikos mokslo ir praktikos kompetencijas, todėl kokybiškas geografijos švietimas gali prisidėti prie tvarių ir darnių ateities miestų kūrimo. Šio tyrimo metu buvo atlikta Geografijos bendrosios programos turinio analizė, pagal atnaujintą programą parengtų 9 klasės geografijos vadovėlių palyginamoji analizė ir 9 giluminiai pusiau struktūruoti interviu (7 su geografijos mokytojais ir 2 su edukatorėmis), vėliau duomenys buvo sisteminti ir tematiškai analizuoti. Tyrimas atskleidė, kad urbanistikos tema bendrajame geografijos ugdymo procese yra labai reikšminga, ypač jos aktualumas sustiprėjo 2022 m. patvirtinus naują Geografijos bendrąją programą. Turinyje padaugėjo urbanistikos temų, jos tapo labiau kompleksinės, daugiau dėmesio skirta darniam ir tvariam miestų vystymui bei kylantiems globaliems miestų iššūkiams.

Reikšminiai žodžiai: urbanistika, urbanistikos ugdymas, geografijos didaktika, geografijos dalyko turinys, atnaujinta Geografijos bendroji programa.

DOI: <http://dx.doi.org/10.5200/GE.2024.5>

ĮVADAS

Nuo 2007 m. pasaulyje daugiau gyventojų gyvena miestuose nei kaimuose (tais metais po 3,35 milijardo (50 proc.) gyventojų gyveno ir miestuose, ir kaimuose) (Ritchie ir kt., 2024), o 2023 m. jau 57 proc. pasaulio gyventojų gyvena miestuose (Dyvik, 2024). Tad akivaizdu, kad miestai yra svarbiausia gyvenamoji erdvė šiuolaikiniame pasaulyje, kurių įtaka vis didės. Šios sparčios urbanizacijos amžiuje miestai susiduria su daugybe iššūkių, todėl ypač svarbu, kad mūsų miestai darniai ir tvariai vystytųsi, kad juose būtų aukšta gyvenimo kokybė bei nekiltų

socialinių, ekonominių ir ekologinių problemų. Kaip ir daugelis pasaulinių iššūkių, miestų (urbanistiniai) iššūkiai gali būti įveikti būtent per švietimą. Šalia ekologinio (aplinkosauginio), ekonominio (finansinio), pilietinio švietimo (ugdymo) kaip atskira ugdymo paradigma, procesas ir praktika galėtų atsirasti ir **urbanistinis švietimas**, kurio tikslas – pagerinti visuomenės urbanistinį supratimą ir raštingumą, suteikiant reikiamus „įrankius“ urbanistinėms (miestų) problemoms spręsti ir jų prevencijai. Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos narė, Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos Profesinio tobulinimo instituto mokslo darbuotoja, darniojo vystymosi švietimo ekspertė dr. Laima Galkutė savo pranešime „Ateitis prasideda šiandien: darnios mokyklos samprata“ išskyrė pagrindines šiuolaikinio švietimo misijas (Galkutė, 2023):

- humanistinė: plėtoti asmens galias ir perteikti vertybes;
- ekonominė: padėti įsitvirtinti darbo rinkoje;
- socialinė: atskleisti visuomenės raidos procesus ir įgalinti juose dalyvauti;
- transformuojamoji: inicijuoti pažangius visuomenės pokyčius, kurti tobulesnį pasaulį.

Urbanistinis švietimas, be bendresnių humanistinės ir ekonominės misijų, ypač gali pasitarnauti socialinėje ir transformuojančioje švietimo misijose. Nes juk šiuolaikinės urbanistikos kaip mokslo ir praktinės veiklos principas yra vystyti tobulesnius miestus, atskleisti miestų ir jų gyventojų raidos procesus bei įgalinti piliečius dalyvauti miestų kūrimo (planavimo) procesuose. Šis švietimas ir turėtų prasidėti būtent nuo mokyklos, nes „mokykla – tai ateities visuomenės modelis“ (Galkutė, 2023). Ši tema ypač aktuali dabar Lietuvoje, nes 2022 m. buvo atnaujintos Bendrosios programos, o Geografijos bendrojoje programoje atsirado naujų urbanistikos temų (Geografija, 2024). Pagrindiniame ir viduriniame ugdyme savo tematika urbanistika labiausiai siejasi su geografijos mokomuoju dalyku, kadangi geografija, kaip ir urbanistika, yra (fizinės ir socialinės) erdvės mokslas. Urbanistika būdama kompleksine sritimi taip pat siejasi ir su istorijos (istorinės erdvės supratimo, miestų raidos, miestietiško gyvenimo būdo istorijos, istorinės miestų svarbos, architektūros istorijos), ir su technologijų bei dailės (braižybos, projektavimo, architektūros ir urbanistikos teorijos, urbanistinio dizaino), ir su menų istorijos (architektūros ir urbanistikos istorijos) dalykais bei tematiškai gali būti integruota į kitus mokomuosius dalykus. Šiame straipsnyje aptariami tik į geografijos mokomąjį dalyką įtraukti urbanistikos aspektai.

Tyrimo tikslas – atskleisti urbanistikos reikšmę bendrajame geografijos ugdyme, jos aktualumą šiame procese.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinti urbanistikos ir geografijos sampratas bei jų teorinį panašumą.
2. Apžvelgti mokslinius tyrimus urbanistikos ir geografijos ugdymo tematika.
3. Išanalizuoti urbanistikos temų turinį atnaujintoje Geografijos bendrojoje programoje.
4. Išanalizuoti urbanistikos temų skyrius naujuose Lietuvos mokyklų geografijos vadovėliuose.
5. Remiantis kokybiniu tyrimu, atskleisti urbanistikos mokymo problematiką ir patirtis Lietuvos mokyklų bendrajame geografijos ugdyme.

URBANISTIKA IR GEOGRAFIJA:
SAMPRATOS IR SĄLYČIO TAŠKAI

Urbanistika yra „mokslas, sistemiškai tiriantis miestą kaip reiškinį. Tirama urbanizacija, urbanizmas, miestų socialinės, ekonominės ir fizinės raidos tendencijos, planavimo bei statybos istorija, miestus ir regionus formuojantys socialiniai, politiniai, ekonominiai, technologiniai ir ekologiniai procesai, žmonių gyvense, miesto fizinė sandara bei visų šių veiksnių sąveika, kuriamos ateities prognozės“ (Markevičienė, 2018).

Dalies architektų ir urbanistikos mokslininkų požiūriu, urbanistika „yra sudėtinė architektūros meno ir mokslo dalis bei neatsiejama architektūrinės veiklos sritis“ (Dijokienė, 2013) ir priskirtina tik architektūros menui (Vyšniūnas, 2013; Daunora, 2019). Kraštovaizdžio architektas ir urbanistas prof. V. Stauskas (2009) urbanistinį projektavimą traktavo kaip architektūrinės kūrybos dalį siūlydamas jį keisti terminu *miesto architektūra*, o urbanistiką laikė teritorijų planavimo sinonimu. Geografas ir kraštovarkininkas prof. P. Kavaliauskas (2013) urbanistiką laikė sudėtine kraštovarkos dalimi. „**Kraštovarką** – teritorijų planavimo priemonėmis vykdomas žmonių veiklos organizavimas ir aplinkos tvarkymas teritorijos naudojimo socialiniams, ekonominiams ir ekologiniams interesams suderinti ir harmoningam kultūriniam kraštovaizdžiui kurti“ (Kavaliauskas, 2011). Kraštovarką būdama skėtinė disciplina apima miestovarkos (urbanistikos, eistikos), žemėtvarkos, vandentvarkos, aplinkotvarkos, miškovarkos, kraštovaizdžio tvarkymo sritis ir urbanistikoje labiausiai siejasi su miesto planavimo veikla. Technologijos (miestų ir transporto inžinerijos) mokslo atstovai urbanistiką laiko urbanizacijos proceso valdymo priemone ir ją atskiria nuo architektūros (Juškevičius ir kt., 2013). Šio darbo autoriaus nuomone, urbanistiką vertėtų išskaidyti į tris pagrindines teorines sritis ir praktikas:

- miestotyra (miesto studijos) (angl. *urban studies*) – analitinė-metodologinė veikla, kurios teorinis pagrindas yra socialiniai ir erdvės mokslai;
- miestų planavimas (urbanistinis planavimas) (angl. *urban planning*) – praktinė veikla, kurios teorinis pagrindas yra geografijos mokslų sistema ir kraštovaizdžio disciplinos. Sudėtinė miestų planavimo sritimi laikytina ir miestų inžinerija;
- urbanistinis dizainas ir projektavimas (angl. *urban design*) – meninė-techninė veikla, kurios teorinis pagrindas yra architektūros menas ir mokslas. Prie šios srities galima priskirti ir kraštovaizdžio architektūrą bei miestų inžineriją.

Urbanistika yra „**tarpdalykinė šaka** (nors priskiriama socialiniams mokslams), taikanti socialinių (politikos, ekonomikos, kultūrinės antropologijos, civilizacijos studijų, socialinės geografijos, ekologijos, viešosios teisės), fizinių (geografijos), technologijų (aplinkos, statybos, transporto inžinerijos, miestų planavimo ir erdvinio formavimo) ir humanitarinių (kultūros studijų, etnologijos, istorijos) mokslų žinias ir tyrimo metodus“ (Markevičienė, 2018). Kompleksiškumo ir tarpdiscipliniškumo aspektais urbanistika yra labai panaši į geografiją.

Geografijos disciplina – tai „mokslų sistema, nagrinėjanti gamtinių procesų bei visuomenės veiklos erdvinę raišką“ (Kavaliauskas, 2012) ir apimanti socialinius, fizinius, biomedicinos, technologijos bei humanitarinius mokslus. Savo teorine ir metodologine prieiga abi šios sritys yra erdviniai-teritoriniai mokslai, nes urbanistikos pagrindinis objektas yra miesto teritorija ir erdvė, o geografijos – Žemės geografinėje sferoje esanti teritorija ir erdvė. Abiejų šių disciplinų metodologinė-taikomoji išraiška yra žemėlapiai, planai, brėžiniai, schemas – „sumažintas ir apibendrintas Žemės teritorijos arba kitokios erdvės srities vaizdas plokštumoje“ (Beconytė, 2018) – bei šiuo metu vis labiau taikomi erdviniai (3D) modeliai (pavyzdžiui, geografijoje – reljefo modelis, o urbanistikoje – miesto erdvinės kompozicijos modelis). Visgi geografija labiau yra teorinis mokslas, o urbanistika labiau siejama su praktine veikla. Geografija anksčiau minėtoms urbanistikos sritims – miestotyrai ir urbanistiniam planavimui – laikytina teoriniu pagrindu. Be to, viena iš visuomeninės geografijos (angl. *human geography*) šakų yra **urbanistinė, arba miesto, geografija**, tirianti vidinę miesto ir miestų sistemų erdvinę raišką. Urbanistinės geografijos mokslo atstovų indėlių bei reikšmę tiriant miestus pabrėžia ir architektas urbanistas prof. dr. Z. J. Daunora (Daunora, 2019). Tiesiogiai su urbanistika siejasi ir kraštovaizdžio geografija, ypač tuomet, kai tiriamasis objektas yra urbanistinis kraštovaizdis (Godienė, 2001; Jurčiukonis, 2023). O atliekant miestų analizes yra pasitelkiamos socialinės, ekonominės,

kultūrinės, transporto, turizmo geografijos, geomorfologijos ir kitų geografijos sistemos mokslų žinios bei tyrimo metodai. Taigi, galima drąsiai teigti, kad būtent geografinis pasaulėvaizdis ir mąstymas yra reikalingi urbanistikoje.

URBANISTIKOS IR GEOGRAFIJOS UGDYMO TYRIMAI

Lietuvių autorių darbų, nagrinėjančių urbanistiką ir jos turinį bendrajame ugdyme, nėra išleista. Yra edukologijos krypties magistro darbų, kuriuose urbanistika paminima ugdymo proceso kontekste: miesto žaliųjų erdvių (parkų) naudojimas ugdymo procese (Poškienė, 2015) ir GIS taikymas gimnazijoje (Mekšriūnienė, 2024). Užsienio mokslinėje literatūroje urbanistikos temos ugdymo procese yra nagrinėjamos daug plačiau. Dar 1933 m. pasirodžiusiame Mount Holyokės koledžo geografijos dėstytojos Julios M. Shipman straipsnyje „Teaching urban geography in the elementary schools“ (Shipman, 1933) pristatoma urbanistinės geografijos svarba bendrojo lavinimo procese ir aptariama, kaip geografijos pamokose skatinti moksleivius domėtis miestais ir jų ypatybėmis. Amerikiečių geografo, Teksaso universiteto Geografijos ir aplinkos katedros profesoriaus ir urbanistikos studijų vadovo Paulo C. Adamso straipsnyje „Teaching and Learning with SimCity 2000“ (Adams, 1998) pristatomas populiarus kompiuterinio simuliacinio modelis „SimCity 2000“, kaip urbanistinės geografijos mokymo(si) priemonė. Tiesa, šis tyrimas buvo skirtas universiteto studentams, bet toks pat modelis gali būti pritaikomas ir bendrojo lavinimo mokykloje. Pasak tyrimo autoriaus, studentai yra labai motyvuoti naudoti tokią programinę įrangą dėl jos į žaidimą panašių aspektų, pabandę tokią veiklą jie ima labiau vertinti miestų planuotojų ir dizainerių bei urbanistinės politikos formuotojų vaidmenį, o tai puikiai rodo švietimo ekonominę misiją. Miesto simuliacinio kompiuterinių modelių ir žaidimų naudą mokant geografijos pagrindžia ir kitų mokslininkų (Rufat, Minassian, 2012; Kim, Shin, 2016) tyrimai. Vienas naujesnių tyrimų apie geografijos disciplinos reikšmę mokantis miesto ir kaimo planavimo yra kinų mokslininkų darbas „Integration of urban-rural planning and human geography for online education under the impact of COVID-19“ (Fengweia, Nanb, 2020), kurio fokusas buvo nuotolinio mokymo metodai COVID-19 pandemijos kontekste. Šis tyrimas atskleidė urbanistikos ir geografijos ugdymo metodų panašumą. Dokuzo Eylülo universiteto (Turkija) Architektūros katedros doc. dr. Burcu Gülay Taşçi savo tyrime apie architektūriniais (iš dalies ir urbanistiniais) projektais grįstą mokymą(si) nuo pradinės mokyklos iki aukštojo mokslo lygmens (Tasci, 2015) pabrėžia, kad švietimas yra svarbiausias tvaraus visuomenės vystymosi veiksnys, o šiuolaikinėje urbanistikoje tvarumo dėmuo yra

esminis. Straipsnyje paaiškinama daugiadisciplinės architektūros ir edukacinių mokslų sąveika bei atkreipiamas dėmesys į projektinio mokymosi, kuris remiasi Dewey'aus konstruktyvistine prieiga, naudą siekiant susieti teorines žinias su realiu gyvenimu, kas yra ypač svarbu urbanistiniame švietime. Kroatų pedagogų tyrime „Teaching about Architecture and Urbanism in Elementary School“ (Koščec ir kt., 2013) analizuotas pradinio ir pagrindinio ugdymo (nuo 1 iki 8 klasės) dalykų turinys ir į jį įtrauktos urbanistikos (ir architektūros) temos. Tyrime, lyginant įvairių dalykų programas, apžvelgtos architektūros ir urbanistikos temos, koncepcijos, dėstomos mokyklose, bei kontekstas, padedantis studentams su jomis susipažinti. Čia atskleistas ir esamo požiūrio į šias temas rezultatas, t. y. kokių žinių ir kompetencijų įgijo moksleiviai. Šiame tyrime buvo analizuotas gamtos ir socialinių mokslų (angl. *science and social studies*) integruoto dalyko (1–4 klasės) ir pagrindinio ugdymo istorijos dalyko (5–8 klasės) turinys, į kurį integruota ir geografija. Priešingai nei architektūros, urbanistikos temos buvo įtrauktos į visų tirtų klasių (nuo 1 iki 8) dalykų turinius. Amerikiečių geografijos mokslininkas Douglas A. Hurtas savo pedagoginiame tyrime (Hurt, 1997) atskleidė urbanistinio tyrimo „Pagrindinė gatvė“ (angl. *Main Street*) naudą bendrajame geografijos ugdyme. Šis urbanistinis ugdymo metodas skatina stebėti ir analizuoti, o moksleiviai geba geriau perimti gamtines ir antropogenines vietovių ypatybes. Šis metodas buvo taikytas įvairiose Misūrio mokyklose ir pripažintas geografijos mokytojų kaip unikalus būdas tyrinėti miesto vietas.

URBANISTIKOS TEMOS ATNAUJINTOJE GEOGRAFIJOS BENDROJOJE PROGRAMOJE

Atnaujintoje Geografijos bendrojoje programoje yra nemažai su urbanistika susijusių temų ir sąvokų (Geografija, 2024). Bendrosios programos nuostatose apibūdinant 6 klasės geografijos dalyką (pirma klasė, kai geografija mokoma kaip atskiras dalykas) yra pavartojama *miesto* sąvoka: „Daugiausia dėmesio skiriama artimai aplinkai (kaimo, **miesto**, apskrities, etninės srities, Lietuvos) nagrinėti, kartu parodomas globalus pasaulio vaizdas“ (Geografija, 2024). Tai parodo, kad Lietuvoje mokyklinės geografijos ugdyme miestas, kaip reiškinys ir aplinka, yra viena iš prioritetinių temų nuo pat geografijos įvadinio kurso. Toliau bus aptartos visos geografijos dalyko programos temos, susijusios su urbanistika (nuo 6 iki IV gimnazijos klasės) (Geografija, 2024).

6 klasės geografijos turinyje *miesto* sąvoka yra pavartojama 10 kartų. 2 skyriaus „Orientavimasis vietovėje“ pagrindinės temos „Orientavimasis vietovėje“ aprašyme

nurodoma, kad dėstant šią temą turėtų būti mokoma(si) orientuotis **miesto** plane arba žemėlapyje, sudaryti ir naudotis legenda; padedami kartografinio supratimo pagrindai, reikalingi kaip bazinės urbanistikos kompetencijos. 5 skyriaus „Valstybės ir gyventojai, Lietuva Europoje“ temos „Lietuvos geografinis pažinimas“ apraše nurodoma, kad dėstant šią temą turėtų būti „nagrinėjama sostinės Vilniaus ir uostamiesčio Klaipėdos geografinė padėtis bei šių **miestų** reikšmė Lietuvai“. Čia miestai pristatomi kaip pavyzdys suvokti geografinės padėties reikšmę, galima išvelgti ir pirmąjį su(si)pažinimą su miestų sistemomis ir jų hierarchine struktūra. 7 skyrius „Kaimas ir **miestas**“ jau savo pavadinime turi *miesto* sąvoką ir atskleidžia, kad geografija, kaip mokslo sistema, apima ne tik sisteminių (teminių) pjūvį, tiriantį atskiras temas (reiškinius) teritorinėje dimensijoje, bet ir regioninį (erdvinį) pjūvį, kurio pagrindinis objektas – teritoriniai vienetai (miestas, kaimas). Nagrinėjant temą „Gyvenviečių pasiskirstymas ir jų ypatumai“ yra įvardijami miesto ir kaimo skirtumai bei tarpusavio ryšys, miestietiška gyvensena; o analizuojant „Gyvenviečių kaita“ temą – miestų kaita, problemos ir didelių miestų funkcinės zonos. Šiame skyriuje paliečiami keli miestotyros, urbanistinės geografijos ir urbanistinio planavimo aspektai. Be to, 6 klasės skyriuje „Lietuvos kraštovaizdis“ paminimas miestiškas (urbanizuotas) kraštovaizdis, o skyriuje „Žmonių ūkinė veikla“ pristatoma ekonomikos sektorių diferenciacija miesto ir kaimo atžvilgiu.

7 klasės geografijos turinyje nei *urbanistikos*, nei *miesto* sąvokų tiesiogiai nėra vartojama, tačiau 6 skyriuje „Valstybių ekonominės galios skirtumai, globalizacija, darnusis vystymasis“ „aiškinamasi, kas yra darnusis vystymasis ir kodėl jis toks svarbus šiuolaikiniame pasaulyje“. Darnusis ir tvarusis miestų vystymasis yra viena pagrindinių šiuolaikinio urbanistinio vystymo ir planavimo paradigmų, todėl nagrinėjant šią temą miestus būtina pateikti kaip pavyzdžius. Be to, 7 klasės programoje esančiame 4-ajame skyriuje „Ekonominės veiklos Europoje“ analizuojant ūkinės veiklos, infrastruktūros ir turizmo temas neišvengiama ir miestų tema.

8 klasėje tiesiogiai urbanistinių temų nėra, tačiau, panašiai kaip ir 7 klasėje, bet gerokai plačiau, nagrinėjant temą „Žmogaus ūkinės veiklos poveikis aplinkai“, yra nurodomos ir vertinamos priemonės (kartu ir urbanistinės), prisidedančios prie darniojo teritorijų vystymosi.

9 (I gimnazijos) klasės geografijos turinyje didžioji dalis temų yra iš visuomeninės geografijos srities. O juk dažnai miestų gyventojai ir mieste kuriama ekonomika yra svarbūs pavyzdžiai aiškinant kitas visuomeninės geografijos temas, tokias kaip valstybių ekonominiai rodikliai, gyventojų pasiskirstymas, kaita, sudėtis, migracija ir demografinė politika, – čia miesto kontekstas yra lemiamas veiksnys. 3 skyrius „Urbanizacija Lietuvoje ir pasaulyje“ yra skirtas vien urbanistikos

tematikai, kur paliečiamos skirtingos šios srities kryptys. Analizuojant urbanizacijos temą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiais nagrinėjami urbanizacijos procesai, remiantis konkrečių miestų pavyzdžiais. Dėstant kitą temą moksleiviai supažindinami su nauju miestų konceptu – megapoliais, jų susidarymo priežastimis, geografiniu pasiskirstymu bei kritiniu požiūriu į šias struktūras, remiantis ekologiniu, teritorijų planavimo ir kitais aspektais. Analizuojant 3 skyriaus temą „Darnus miestų vystymas“ yra aiškinamasi apie tvarios urbanistikos koncepciją, pateikiama jos pavyzdžių. Šios temos paliečia ypač aktualias teorines miesto studijų temas ir kartu supažindina su miestų planavimo bei miestų politikos pagrindais, kas yra ypač aktualu suprasti šiuolaikiniam žmogui. Kituose 9 (I gimnazijos) klasės skyriuose yra nagrinėjami urbanistikai giminingos (arba skėtinės) mokslo šakos – kraštovarkos – temos, čia daug dėmesio skiriama pasaulio ir Lietuvos gamtos ištekliams, energetikai ir darniam jų naudojimui. Paliečiamos su pasauliniu vandenynu susijusios temos, nagrinėjamos pakrančių ekosistemos, kurios yra susijusios ir su pajūrio miestais bei jose vykdoma veikla, vandentvarkos ir vandens resursų valdymo temos, kurios yra aktualios šiuolaikinėse strateginėse urbanistikos ir miestų planavimo studijose. Be to, kaip tiriamasis darbas 9 (I gimnazijos) klasei siūlomas „miesto, gyvenvietės pastatų paskirties kartografinis tyrimas, transporto tinklo, ryšių, reiškinų vietovėje tyrimas“, kuris labai siejasi su urbanistų atliekamais miestų tyrimais ir praktine miestų planavimo veikla.

10 (II gimnazijos) klasės geografijos turinyje miestai tiesiogiai minimi globalizacijos kontekste, čia „vertinamos globalizacijos proceso teikiamos galimybės tarptautinei prekybai, tarptautinių bendrovių kūrimuisi ir stiprėjimui, pasaulinės reikšmės **miestų** formavimuisi“. Kaip ir kitose klasėse, 10 (II gimnazijos) klasėje urbanistikos aspektai paliečiami nagrinėjant ir netiesiogines temas. 1 skyriuje „Kartografinė vizualizacija ir komunikacija“ yra gilinamos kartografinio dizaino ir pateikimo temos, kurios aktualios urbanistams praktikams, nes šiuolaikinėje urbanistikoje yra labai svarbus vizualinis idėjos-koncepcijos perteikimas. Ekonominių procesų skyriuje nagrinėjami ekonominių veiklų išsidėstymo veiksniai, patenkantys į urbanistikos interesų lauką, nes šių žinių reikia norint suvokti strateginį urbanistinį ir regioninį planavimą. Klimato kaitos ir apsaugos skyriuje yra kritiškai vertinami klimato kaitos švelninimo būdai ir priemonės lokaliu ir globaliu lygmenimis, o būtent miestai yra lokalaus lygmens teritorijos, taigi, šiame skyriuje kaip pavyzdžiai gali būti pasitelkiami ekologinio urbanizmo idėjos, miestų žalinimo planai, miesto žalioji ir mėlynoji infrastruktūra. Atliekant tiriamąjį darbą siūloma analizuoti pramonės ir paslaugų, transporto ir ryšių tinklus pasirinktoje vietovėje, išsidėsčiusius daugiausia miesto arba priemiesčių zonose.

6–10 klasių privalomuose praktiniuose ir tiriamuosiuose darbuose mokslieiviai miesto aplinkas gali pasirinkti kaip tiriamąją teritoriją – nors tai tiesiogiai programoje ne visuomet nurodoma, bet dažnai miesto ar priemiesčio zonos yra patogios atlikti tokio pobūdžio tyrimus.

III gimnazijos klasės geografinės turinio pradžia yra skirta gamtinei geografijai (iš jos gimnazistams būna tarpinis patikrinimas, kurio metu galima sukaupti iki 40 proc. galutinio balo). Nors urbanistika laikoma labiau socialiniu mokslu, visgi III gimnazijos klasės vadovėlio 3 skyriuje „Atmosfera ir vandenyno procesai“, analizuojant temą „Mikroklimatas“, yra nagrinėjami ir miesto teritorijų klimato ypatumai. Na, o paskutinis III gimnazinės klasės vadovėlio skyrius „Urbanizacija“ yra visiškai skirtas urbanistikos temoms ir jame prisimenamos bei gilinamos ankstesnėse klasėse įgytos žinios apie miestus. Šio skyriaus turinio aprašyme *miesto sąvoka* pavartojama 13 kartų, o *urbanizacijos* ir jos variacijų – 8 kartus. Šio skyriaus pradžioje yra aiškinamos miesto definicijos ir tipologija (kategorizacija), vertinamos urbanizacijos tendencijos, paaiškinami urbanistinių funkcinių zonų išsidėstymo veiksniai, paliečiami miesto gyventojų ekonominės ir socialinės stratifikacijos (polarizacijos) reiškiniai. Vėliau pradedamas vartoti ir naujas terminas – *hiperurbanizacija* (aglomeracijų ir jų grupių formavimasis), užsimenama ir apie nykstančių miestų fenomeną. Įdomu, kad mikroklimato tema III gimnazijos klasėje antrą kartą paliečiama būtent šiame skyriuje, tik čia išskirtinai kalbama apie miestų mikroklimatą ir vėl prisimenamos priemonės klimato ekstremumams švelninti. Toliau skyriuje paliečiamos labiau praktinės urbanistinės temos, susijusios su miestų infrastruktūra ir jų valdymo strategijomis. Kaip savarankiška tema išskiriami ir „Ateities miestai“ – nagrinėjant šią temą siūlomos vertinti darnios miestų vystymosi vizijos. Analizuojant paskutinę III gimnazijos klasės temą „Urbanizacija ir kraštovaizdis“ supažindinama su urbanistiniu (miestiškuoju) kraštovaizdžiu ir jo pokyčiais. Apibendrinus galima teigti, kad III gimnazijos klasės vadovėlio turinyje urbanistika yra pristatoma plačiai ir aprėpiant daugelį urbanistikos sričių (išskyrus urbanistinį projektavimą). Čia dėmesys skiriamas vidinėms ir išorinėms miestų sistemų, miestų ekologijos, miestų inžinerijos, išmaniųjų miestų (angl. *smart city*) ir miestovaizdžio temoms.

IV gimnazijos klasėje tiesiogiai urbanistikai skirtų temų nėra, tačiau skyriuose „Besikeičianti pasaulio ekonomika“, „Globalus pasaulis“, „Ištekliai ir darnus jų valdymas“, „Klimato kaita“ ir „Ekonominio lygio skirtumai pasaulyje, nelygybės mažinimas“ miestų tematika, urbanizacijos proceso padariniai ir tvaraus miestų vystymosi idėjos gali būti pasitelkiamos kaip kontekstas.

URBANISTIKA GEOGRAFIJOS DALYKO MOKOMOSIOSE PRIEMONĖSE

Kaip ir buvo aptarta ankstesniame skyriuje, daugiausia urbanistikos temų, įtrauktų į geografijos dalyko programą, yra 9 (I gimnazijos) ir III gimnazijos klasėse. Tačiau programa yra labiau gairės, teorinis modelis ir jame atsispindi platesnės turinio temos, bet ne visas pamokos turinys su potėmėmis ir jas papildančiais pavyzdžiais. Visas pamokos turinys didžiąja dalimi priklauso nuo pačio mokytojo bei turimos mokomosios medžiagos ir priemonių. Bene pagrindinė mokojoji priemonė yra vadovėlis, kuris, nors ir būdamas tradicine mokymo(si) priemone, vis tiek išlieka esminiu mokymo(si) „pagalbininku“. Visi kokybiniame tyrime dalyvavę mokytojai (tyrimas pristatomas paskutiniame straipsnio skyriuje) patvirtino, kad vadovėlis yra svarbus ir kad juo naudojasi savo pamokose. Atnaujintus programas šiais mokslo metais (2023–2024) dar ne visos mokyklos ir klasės turėjo pagal naują programą pritaikytus vadovėlius (pagal naują geografijos dalyko programą jau pradėjo mokytis 7, 9 (I gimnazijos) ir III gimnazijos klasės moksleiviai). Šiuo metu III gimnazijos klasei atnaujintų geografijos vadovėlių dar nėra, jie planuojami išleisti nuo naujų mokslo metų – 2024 m. rudenį. Kadangi į 7 klasės geografijos dalyko turinį urbanistikos temų nėra įtraukta, šiame skyriuje bus pristatoma dabar Lietuvos rinkoje esančių 9 (I gimnazijos) klasės geografijos vadovėlių urbanizacijos skyriaus palyginamoji analizė.

Šiuo metu Lietuvoje yra du pagal 2022 m. Pagrindinio ugdymo bendrąją programą parengti 9 (I gimnazijos) klasės geografijos vadovėliai (vėliau aprašyme vadovėliai bus žymimi indeksais V1 ir V2):

- leidyklos „Šviesa“ vadovėlis „Geografija“ iš serijos „Horizontai“ (vadovėlio autoriai: Simonas Šabanovas, Inga Sakalauskienė, Rasa Preikšienė, Rolandas Tučas) (Šabanovas ir kt., 2023) (toliau – V1);
- leidyklos „Briedis“ vadovėlis „Žemė“, sudarytas iš dviejų dalių (skyrius „Urbanizacija Lietuvoje ir pasaulyje“ yra 2 dalyje) (vadovėlio autoriai: Loretta Latvienė, Giedrė Motiejuitė, Angelė Pakamorienė, Georgijus Sapoznikovas, Robertas Šalna, Rytas Šalna) (Latvienė ir kt., 2023) (toliau – V2).

V1 urbanistikos temoms skirtą skyrių „Urbanizacija pasaulyje ir Lietuvoje“ sudaro 42 puslapiai (nuo 100 iki 141) ir jis suskirstytas į 5 pagrindines dalis: 1) Urbanizacija pasaulyje ir Lietuvoje: kodėl verta to mokytis?; 2) Kodėl kai kurie miestai nyksta? Kokie galimi miestų ateities scenarijai?; 3) Kas lemia miestų struktūros kaitą?; 4) Kaip miestai gali būti vystomi darniai? Kodėl svarbu planuoti teritorijas?; 5) Apibendrinimas.

V2 skyrių „Urbanizacija Lietuvoje ir pasaulyje“ sudaro 38 puslapiai (nuo 4 iki 41), jis suskirstytas į 7 temas (į kurias įsiterpusios 8 teminės skiltys „ŽEMĖ PLIUS“ bei tyrimo ir pasitikrinimo lapai): 1) Vakarų ir Vidurio Europos miestų raida (25 vadovėlio tema); 2) Urbanizacija Lietuvoje (26 tema); 3) Žmonijos dauguma – miestiečiai (27 tema); 4) Dideli, didesni ir labai dideli miestai (28 tema); 5) Lūšnynai – gyvenimas be erdvės, komforto ir saugumo (29 tema); 6) Darnus Europos miestų vystymasis (30 tema); 7) Kintantis Lietuvos miestų vaizdas (31 tema).

V1 skyrius pradedamas nuo konkretaus pavyzdžio – Tokijo miesto, kurio nuotrauka matoma pirmo puslapio fone, o puslapio kampe yra QR kodas. Pastarąjį nuskenavus išmaniuoju telefonu ar kitu įrenginiu mokinys nukreipiamas į „National Geographic“ internetinę svetainę, kurioje pateikiamas straipsnis, fotografijų ir vaizdo įrašų rinkinys apie Tokijo miestą. Iš pateiktos interaktyvios medžiagos puslapyje yra užduodami du klausimai. Kitame puslapyje yra pateikti vaizdai iš keturių miestų, mokiniai skatinami individualiai atsakyti į klausimus apie miestų skirtumus ir iššūkius. Toliau eina skyrelis „Prisiminkite“, kuriame pateikiant nuotraukas yra parodomi miesto ir kaimo skirtumai, jų problemos, gyvenviečių funkcijos ir Lietuvos miestų ypatybės. Vėliau pateikiamas tyrimas „Kaip į teritoriją galima pažvelgti kitaip?“ – siūlomas tiriamasis darbas apie išmaniuosius miestus, raginama susipažinti su informacija, surengti debatus ir pateikti pavyzdžių. Antrojoje dalyje supažindinama su *urbanizacijos, miesto, demografinės ir teritorinės urbanizacijos, suburbanizacijos, dezurbanizacijos (kontrurbanizacijos), reurbanizacijos, teritorijų konversijos, džentrifikacijos, urbanizacijos lygio, geto, lūšnynų, aglomeracijos, megapolio, metropolizacijos* terminais bei šių reiškinų geografinėmis ypatybėmis, stumiamaisiais ir traukiamaisiais miestų veiksniais; taip pat pateikiamas antrasis tyrimo žingsnis „Teritorijos funkcijų pokyčiai“, mokiniai skatinami ieškoti informacijos apie miestus internetiniuose šaltiniuose. Antroji dalis užbaigiama 4 pasitikrinimo klausimais. Trečiojoje dalyje pristatomi įvairaus dydžio miestai, miestų funkcinės zonos ir jų išsidėstymas, lyginami didieji miestai; pristatomas trečiasis tyrimo žingsnis „Pasaulio miestų skirtumai“ apie išmaniuosius sprendimus miestuose, mokiniai skatinami ieškoti išmaniųjų sprendimų savo aplinkoje, informacijos internete. Ketvirtojoje dalyje paliečiama darniojo miestų vystymosi tema, pateiktas QR kodas nukelia į 5 min. lietuvišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje apie miesto želdynus, kuriame kalbinama geografijos mokslininkė (sukurtas leidinio kūrėjų). Mokiniai skatinami palyginti schemose pateiktus miesto modelius, aiškinama *emisijos* sąvoka, supažindinama su miesto mikroklimato, karščio salų, vėjo tarpeklių reiškiniais. Teorinė dalis užbaigiama išmaniųjų miestų ir darnaus judumo temomis. Pagaliau

pateikiami 4–6 tyrimo žingsniai nuo informacijos analizės apie išmaniuosius sprendimus aplinkoje ir šiuolaikinės kultūros pokyčius iki apibendrinimo bei pristatymo žingsnio, kur siūloma sukurti netradicinį reklaminį kūrinį, skatinantį apsilankyti gyvenamojoje erdvėje. Vėliau pateikiamas praktikos darbas „Kokia aplinka mus supa?“, kurio užduotis – kartografuoti miesto pastatų paskirtį, 4 puslapiuose aprašyti 7 kartografinio tyrimo etapai. Penktojoje dalyje gausiai pateikiama vizualinės medžiagos, skyrius užbaigiamas infografiko nagrinėjimu (4 klausimai) ir darbu poromis – taip skatinama sukurti didžiausių pasaulio miestų žemėlapius (tradiciniu arba interaktyviuoju būdu).

V2 skyrius (vadovėlyje penktasis) prasideda įvadinais puslapiais apie skyriaus turinį, trumpai pristatoma pasaulio urbanizacijos raida. Nagrinėjant pirmąją skyriaus temą pristatomos *urbanizacijos, miesto, miegamųjų rajonų, suburbanizacijos, reurbanizacijos, džentrifikacijos* terminai; apžvelgiama Europos miestų raida nuo Antikos iki šių dienų, pateikiamos 6 iliustracijos (planai ir nuotraukos); tema užbaigiama 7 skirtingo tipo užduotimis, susijusiomis su teorine temos medžiaga. Analizuojant antrąją temą apžvelgiami Lietuvos miestai, miesto ir kaimo dalies gyventojų kaita, miestų tuštėjimo problema, skirtingų miestų funkcijos, supažindinama su *urbanizacijos lygio, metropolio ir funkcijos* terminais; pabaigoje Lietuvos miestai iliustruojami trijų Lietuvos gyventojų pasakojimu (tekstas) apie savo miestus; tema užbaigiama 7 užduotimis. Toliau įsiterpia konkrečius pavyzdžius nagrinėjanti teminė skiltis „ŽEMĖ PLIUS“, kur pristatoma tema „Kur įkurti Lietuvos miestai?“, čia aprašomi skirtingi gamtiniai ir antropogeniniai veiksniai, nulėmę Lietuvos miestų įsikūrimo geografiją, pateikiamas originalus žemėlapis, plačiau aprašomi Kauno, Klaipėdos, Trakų ir Naujosios Akmenės pavyzdžiai. Kita teminės skilties tema „Kaunas vakar ir šiandien“, čia pristatoma Kauno raida, geografinė padėtis bei šiuolaikinis gyvenimas – mokslas, inovacijos ir verslas, pateikiamas QR kodas, nukreipiantis į „Visit Kaunas“ svetainę. Analizuojant trečiąją temą pristatoma XXI a. urbanizacija, jos tendencijos, *stumiamųjų ir traukiančiųjų veiksmių* bei *kaimo egzodo* terminai; tema užbaigiama 7 klausimais. Pavyzdžių skiltyje „ŽEMĖ PLIUS“ pristatomas Lagosas kaip sparčiai didėjantis miestas ir Detroitas kaip besitraukiantis miestas (kiekvienam pavyzdžiui skiriami po 2 p. su tekstais ir iliustracijomis). Nagrinėjant ketvirtąją temą pristatomi *megapolio, aglomeracijos, lūšnynų, neformaliojo sektoriaus* terminai; tyrinėjamos didžiųjų miestų problemos, pateikiama statistinių duomenų; tema užbaigiama 7 užduotimis. Pavyzdžių skiltyje apibūdinami Lotynų Amerikos miestai, jų raida, minimas darnusis miestų vystymasis; pateikiamos 6 užduotys; QR kodas nukreipia į anglišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje apie Lotynų Amerikos

miestų panoramas (angl. *skylines*). Analizuojant penktąją temą nagrinėjami lūšnynai, pateikiami 3 konkretūs pavyzdžiai, samprotaujama, kaip pagerinti lūšnynų gyventojų gyvenimą; tema užbaigiama 5 klausimais. Pavyzdžių skiltyje „Skurdas ir turtas“ svarstoma uždarų gyvenviečių (Lietuvoje ir pasaulyje) tema, aprašomi 3 pavyzdžiai, pateikiama tokios gyvenvietės schema; QR kodas nukreipia į anglišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje. Nagrinėjant šeštąją temą atskleidžiamos darniojo miesto vystymosi temos, dėmesys fokusuojamas į Europos miestus ir žaliąjį kursą; QR kodas nukreipia į anglišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje; pabaigoje pateikiamos 6 užduotys. Pavyzdžių skiltyje „Miestų klimatas yra kitoks“ aprašomos šilumos salos, albedas ir žalieji stogai, viešojo transporto plėtra; pateikiamos 4 užduotys. Kita pavyzdžių skilties tema „Išmanieji miestai“ pateikiama 4 puslapiuose: QR kodas nukreipia į anglišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje; pateikiamos 6 užduotys, išmaniojo miesto tinklų schemos, *daiktų interneto* terminas; tema iliustruojama 10 pavyzdžių; aptariamas ir Lietuvos miestų išmanumas. Analizuojant paskutinę (septintąją) skyriaus temą aprašomas kintantis miesto kraštovaizdis, teritorijų konversija, renovacijos reiškinys, pateikiama lietuviškų pavyzdžių; QR kodas nukreipia į lietuvišką vaizdo įrašą „YouTube“ platformoje apie Lietuvos miestus. Po to pristatomas miesto tyrimas, aprašomi 4 tyrimo žingsniai ir pateikiamos 3 tyrimo idėjos: prekybinės gatvės pastatų naudojimas, miesto rajono tyrimas, istorinės senamiesčio raidos tyrimas. Skyrius užbaigiamas 2 puslapių pasitikrinimo užduotimis su 8 sudėtiniais klausimais.

Tiek V₁, tiek V₂ visiškai atitinka privalomą geografijos dalyko 9 (I gimnazijos) klasės programą. Abu vadovėliai papildė temas interaktyviosiomis priemonėmis – QR kodais (V₁ pateikiami 5 tokie kodai, o V₂ – 9). Visgi vadovėliai skiriasi savo dizainu, struktūra ir turiniu. V₁ daug dėmesio skiriama dizainui, unifikuotam skyriaus puslapių koloritui, pateikiamos didelės, aukštos rezoliucijos nuotraukos ir iliustracijos. V₂ taip pat naudojama gausybė iliustracijų ir žemėlapių, pateikiama daugiau pieštinių paveikslėlių, tiesa, V₂ iliustracijos yra kiek mažesnio formato ir užima mažesnę plotą lape. V₂ puslapiuose daugiau erdvės skiriama tekstui, V₁ teksto šiek tiek mažiau, jis pateikiamas didesniu šriftu. Temų įvairovė yra gana panaši, tačiau skyriaus pradžioje V₁ pateikiama daugiau skirtingų urbanizacijos procesų, o V₂ daugiau dėmesio skiriama istorinei miestų raidai. Pagrindinis struktūros skirtumas: V₂ yra atskiros skiltys po 2–4 puslapius, skirtos temoms iliustruoti, o V₁ pavyzdžiai integruojami pagrindinėse dalyse. Taip pat skiriasi pavyzdžių įvairovė pagal šalis: V₂ daug dėmesio ir temų skirta Lietuvai (bent 7 temose su pavyzdinėmis skiltimis), o V₁ labiau pateikiami globalieji, tarptautiniai pavyzdžiai (Lietuva šiek tiek minima 4 temose). Apskritai

nemažai V1 iliustracijų ir pavyzdžių yra bendri ir skatinantys mokinius pačius tyrinėti paveikslėlius pagal klausimus, o V2 pateikiama daug konkrečių miestų ar jų reiškinių atvejų ir jie išsamiai aprašomi. Dar vienas svarbus skirtumas yra tiriamieji ir praktiniai darbai – V1 nemaža skyriaus dalis skiriama aprašant tiriamąjį darbą (iš viso 6 puslapiai) ir praktinį darbą (5 puslapiai), o V2 skiriami 2 puslapiai miesto tyrimui, tiesa, kai kurios tiriamosios veiklos pateikiamos temų pabaigoje esančiuose uždaviniuose. Iš turinio skirtumų galima pastebėti, kad V2 daugiau dėmesio skiriama lūšnynų temai, o V1 ši tema minima tik du kartus. V1 daugiau turinio skiriama urbanistiniam planavimui, miesto funkcinėms zonoms, o V2 apie tai tiesiogiai nerašoma, nesikoncentruojama į miesto funkcinių zonų temą, o labiau kalbama apie skirtingų miestų funkcijas. Nors V2 ir nagrinėjamos darniojo, žaliojo ir išmaniojo miesto temos, visgi V1 šioms temoms skiriama daugiau dėmesio. Abiejuose vadovėliuose kaip iliustracijos ir teminiai orientyrai prie kai kurių temų naudojama 17 darniojo vystymosi tikslų (DVT) ikonėlių, V2 pasitelkiamas tik vienas iš 17 DVT – „11. Tvarūs miestai ir bendrijos“, o V1 prie temų nurodoma net 10 DVT ikonėlių. Apskritai V1 galima priskirti labiau darniojo vystymosi, planavimo ir ekologinio urbanizmo paradigmą, o V2 daugiau koncentruojamasi į socialinį, ekonominį ir istorinį miestų vystymąsi.

GEOGRAFIJOS PEDAGOGŲ PATIRTYS URBANISTIKOS UGDYMO PROCESU: EMPIRINIS TYRIMAS

Tyrimo organizavimas ir metodika. Siekiant atskleisti urbanistikos reikšmę bendrajam geografijos ugdymui buvo atliekamas empirinis kokybinis tyrimas (interviu), kurio metu apklausti geografijos mokytojai ir visuomenės įtraukimo į urbanistinius tyrimus praktikės, vykdančios urbanistines-geografines edukacijas moksleiviams. Tiesa, siekiant platesnio šios temos ištyrimo praverstų ir kiekybinis tyrimas (pavyzdžiui, mokytojų ir mokinių apklausa), kuris atskleistų urbanistikos turinio geografijos pamokose reikšmę ir dėsningumą.

Tyrimo metodas – pusiau (iš dalies) struktūruotas interviu. Taikant šį tyrimo metodą (dažniausiai kokybiniuose interviu) sudaromas klausimynas, dar vadinamas interviu gairėmis (klausimynu-gairėmis) (angl. *interview guide*). Atlikus geografijos dalyko programos ir literatūros šaltinių analizę buvo apsvaistytos pagrindinės pokalbio temos ir svarbiausi klausimai, bet pati interviu struktūra buvo gana lanksti (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016).

Visų interviu pradžioje buvo užduodami 3 demografinio pobūdžio bendrieji klausimai siekiant tyrimui suteikti sociologinio sistemiškumo:

1. Jūsų lytis?
2. Jūsų amžius?
3. Pedagoginio darbo patirtis (metais)?

Vėliau pereita prie kitos klausimų grupės – atvirojo tipo teminių klausimų. Geografijos mokytojams buvo pateikti 7 sudėtiniai klausimai pagal skirtingas temas. Pirmieji klausimai buvo užduodami siekiant išsiaiškinti mokytojų požiūrį (bendrajai prasme, filosofškai) į urbanistiką ir miesto aplinkas geografijos ugdymo procese:

1. Kaip manote, ar urbanistika yra svarbi geografijos bendrajame ugdyme? Kodėl?
2. Pateikite pavyzdžių, kaip naudojate miesto aplinkas ugdymo procese.

Antrąją klausimų grupę sudarė konkretesni klausimai apie atnaujintos geografijos dalyko programos turinį ir mokytojų požiūrį į urbanistikos temas jame:

3. Kaip vertinate, ar atnaujintoje geografijos ugdymo programoje yra pakankamai temų, susijusių su urbanistika?
4. Kokias svarbiausias urbanistikos temas išskirtumėte naujojoje geografijos ugdymo programoje?

Vėliau buvo kelti probleminiai klausimai apie iššūkius, dalykinį (mokytojų) pasirengimą dėstant urbanistikos temas geografijos pamokose:

5. Su kokiais iššūkiais susiduriate dėstydami temas, susijusias su urbanistika?
6. Atnaujinus ugdymo turinį atsirado daugiau temų, susijusių su urbanistika. Kodėl manote, kad esate (ne)pasirengę dėstyti šias temas?

Paskutinis klausimas buvo siejamas su prieš tai užduotu klausimu apie mokytojų pasirengimą ir jų požiūrį į mokymus mokytojams:

7. Kodėl mokytojams reikėtų papildomų ekspertų seminarų / mokymų gilinant urbanistikos kompetencijas?

Vykdytojoms, vedančioms urbanistines-geografines edukacijas moksleiviams, buvo užduodami 5 klausimai pagal temines grupes. Pirmuoju klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip edukatorės pradėjo vykdyti šios tematikos edukacijas moksleiviams ir kokios organizacijos yra suinteresuotos tokiu ugdymu:

1. Kodėl pradėjote urbanistinės-geografinės edukacijos projektą?

Antroji klausimų dalis buvo apie mokyklų ir geografijos mokytojų susidomėjimą į ugdymo procesą įtraukti urbanistines edukacijas:

2. Kaip sekėsi surasti ir įtraukti dalyvauti mokyklas?
3. Koks buvo poreikis iš geografijos mokytojų dalyvauti jūsų projekte?

Paskutinė klausimų grupė buvo apie mokinių susidomėjimą urbanistikos tema bei reikiamas urbanistikos kompetencijas:

4. Kaip vertinate mokinių susidomėjimą urbanistikos tema remiantis savo edukacinės veiklos patirtimi?
5. Kokias urbanistikos kompetencijas ir žinias mokiniams reikėtų ugdyti?

Tyrimo dalyviai. Tyrimo dalyvius galima suskirstyti į dvi grupes: geografijos mokytojai, dėstantys geografiją pagrindinio ir (ar) vidurinio ugdymo moksleiviams, bei edukatorės, visuomenės įtraukimo į urbanistinius projektus praktikės, vykdančios neformaliojo švietimo edukacines veiklas moksleiviams.

Siekiant atskleisti kuo didesnę urbanistikos mokymo perspektyvų aibę, buvo apklausti skirtingų lyčių, amžiaus, kvalifikacinės kategorijos ir pedagoginio darbo patirties geografijos mokytojai iš skirtingų Lietuvos miestų ir rajonų. Iš viso buvo apklausti 7 mokytojai iš 9 skirtingų mokyklų (2 iš Vilniaus, 2 iš Vilniaus rajono, 1 iš Telšių, 1 iš Plungės, 1 iš Joniškio, 1 iš Skuodo, 1 iš Salantų) (2 mokytojai dirba dviejose mokyklose). Mokyklos taip pat skyrėsi moksleivių pasiekimų lygiais ir motyvacija – nuo esančios gimnazijų reitingo penketuke (remtasi valstybinių brandos egzaminų, kuriuos abiturientai laikė 2023 m. vasarą, rezultatais) iki daugiafunkcio centro, teikiančio ikimokyklinį, priešmokyklinį ugdymą, pradinį, pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, pirminį ir tęstinį profesinį mokymą. Buvo apklausti 3 mokytojai vyrai ir 5 mokytojos moterys; interviu dalyvių amžiaus intervalas – 25–56 metai. Informantų darbo patirtis taip pat įvairi – nuo 3 iki 38 metų. Visos 5 kalbintos mokytojos turėjo mokytojo eksperto kvalifikacinę kategoriją, 2 mokytojai – mokytojo, o 1 – mokytojo metodininko kategoriją. Keturios iš kalbintų mokytojų yra mokomosios ir edukologinės literatūros autorės (vadovėlių, mokytojo knygos).

Geografijos mokytojų (pašnekovų) (P) interviu numeruoti nuo 1 iki 7 (P1, P2, P3, P4, P5, P6, P7):

P1 – geografijos mokytoja ekspertė, vadovėlių autorė, turinti 38 metų pedagoginę patirtį;

P2 – geografijos mokytojas, turintis 3 metų pedagogo patirtį;

P3 – geografijos mokytojas metodininkas, turintis 9 metų pedagogo patirtį, dirbantis dviejose mokyklose;

P4 – geografijos mokytoja ekspertė, turinti 32 metų pedagogės patirtį;

P5 – geografijos mokytoja ekspertė, vadovėlių autorė, turinti 32 metų pedagogės patirtį;

P6 – geografijos ir ekonomikos mokytoja ekspertė, vadovėlių autorė, turinti 20 metų pedagogės patirtį;

P7 – geografijos mokytojas, turintis 3 metų pedagogo patirtį, dirbantis dviejose mokyklose.

Apklausus mokytojus buvo įdomu sužinoti, ką apie urbanistikos ugdymą mano ne mokykloje dirbantys, bet urbanistinio ugdymo užsiėmimus vedantys edukatoriai. Šios srities specialistų nėra daug – pavyko surasti 2 visuomenės įtraukimo į urbanistikos projektus praktikes, vykdančias neformaliojo švietimo edukacinius užsiėmimus moksleiviams apie urbanistiką ir geografiją. Abi šios srities praktikės turėjo skirtingą darbinę patirtį ir išsilavinimą. Vienai interviu dalyvei buvo 51 metai, o kitai – 30 metų. Edukatorių (pašnekovių) (P) interviu numeruoti 8 ir 9 (P8, P9):

P8 – antropologė, edukatorė, gidė, visuomenės įtraukimo į urbanistinius ir architektūrinius projektus specialistė, vykdžiusi muziejaus ir architektūros organizacijos projektą apie Vilniaus urbanistinę raidą, kurio metu vedė edukacijas gimnazijų moksleiviams ir jų geografijos mokytojams;

P9 – geografė, fizinių mokslų daktarė, dėstytoja, visuomenės įtraukimo į urbanistinius ir kraštovaizdžio projektus praktikė, nepriklausoma kraštovaizdžio ir urbanistikos ekspertė, dėstanti neformaliojo geografijos švietimo mokykloje ir vykdanči geografines-urbanistines edukacijas moksleiviams.

Atliktų interviu įrašų trukmė buvo nuo 23 iki 47 minučių. Pristatymas, tvarka ir žodinis susitarimas dėl įrašymo nebuvo įskaičiuotos į interviu įrašo laiką.

Tyrimo eiga:

1. Atlikus geografijos dalyko bendrosios programos, vadovėlių ir kitų šaltinių analizę, buvo suformuluotos probleminės tyrimo temos bei parengti dviejų tipų pusiau struktūruoto interviu klausimai (pirmoji klausimų grupė skirta geografijos mokytojams, antroji – visuomenės įtraukimo į urbanistinius projektus praktikėms, vykdančioms geografines edukacijas vaikams).
2. Apibrėžus tikslinę tyrimo dalyvių auditoriją su interviu dalyviais buvo sutartas galimas interviu laikas. Interviu buvo vykdomi 2024 m. balandžio ir gegužės mėnesiais. Iš viso atlikti 9 pusiau struktūruoti interviu. Visi interviu buvo atliekami nuotoliniu būdu ir įrašomi „Teams“ programa. Atliktų interviu įrašų trukmė buvo nuo 23 iki 47 minučių. Prisistatymas, tyrimo pristatymas ir žodinis pasiteiravimas dėl įrašo nebuvo įskaičiuotas į interviu laiką. Vėliau interviu buvo transkribuojami pažodžiui. Transkribuotos ištraukos iš interviu pateiktos tyrimo rezultatų skyriuje.
3. Atlikta teminė turinio analizė.
4. Suformuluotos tyrimo išvados.

Tyrimo rezultatai. Interviu metu tyrimų dalyvių pateiktos išvalgos buvo susistemintos ir tematiškai išanalizuotos – temos atitiko interviu klausimyną keltus

klausimus. Vėliau kiekvienos temos gauta tyrimo medžiaga buvo suskirstyta į potemes. Iš geografijos mokytojų interviu gauti duomenys pateikiami 1–6 lentelėse, o edukatorių interviu metu gauta medžiaga – 7 lentelėje.

Visi apklausti geografijos mokytojai sutarė, kad urbanistikos ugdymas mokant geografijos dalyką mokykloje yra labai svarbus. Keli mokytojai pabrėžė, kad urbanistiką svarbu pažinti kaip savo artimą gyvenamąją aplinką, ypač gyvenantiems mieste, taip kuriant ir savo miestietišką identitetą. Buvo mokytojų, kurie urbanistikos ugdymo procese akcentavo, kad svarbu žinoti praktinę urbanistikos reikšmę ir suprasti miestų problemas, planavimą bei taip ugdyti kompetencijas kurti žmogui patogius ir kokybiškus ateities miestus. Kiti mokytojai išryškino geografijos ir urbanistikos disciplinų glaudų ryšį ir geografinio-erdvinio mąstymo pritaikomumą urbanistikoje (1 lentelė).

1 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys urbanistikos svarbos geografijos bendrajame ugdyme tema

Tema	Potemė	Pavyzdys
Urbanistikos svarba geografijos bendrajame ugdyme	Urbanistika svarbi kaip miestiečio identiteto dalis	(P1): „Aš manau, kad labai svarbi ir neatsiejama nuo geografijos dalyko, ypatingai, aišku, tu, kurie gyvena ir mokosi mieste, bet, aišku, neatjungiu ir tų, kurie gyvena kaimiškoje vietovėse. Vis tiek lankosi mieste, studijuos mieste... reikia pažinti miestą, miesto kraštovaizdį... geografijoj ji turi ir privalo būti!“ (P4): „Kalbant apie urbanistiką, jei gyveni mieste, tai ir svarbu, kaip tas miestas vystosi, kokia kryptim, kokių turi geografinių ypatumų, ką čia galima panaudoti.“ (P5): „Jeigu mes Lietuvą anksčiau įsivaizduodavome prie tokių agrarinių šalių, tas urbanizacijos lygmuo nėra toks aukštas, bet natūralu, kad miestai vis tiek auga ir mes turime lyginti, turime pažinti miestus. Mokyklos ugdyme yra be galo svarbu informuoti, kuo skiriasi miestas nuo kaimo.“
	Urbanistikos praktinė reikšmė	(P4): „<...> ar tau pramonė, ar tau gaisras mieste, ar transporto kamščiai – tai iš tikrųjų yra labai svarbu.“ (P6): „Aš manau, kad labai svarbi, nes kai globalizacija taip arti mūsų, mums svarbu sudaryti mieste tą struktūrą, kad žmogui būtų patogų gyventi. <...> tas miestų planavimas, kad būtų prietaisai prie žmogaus patogumų, tai iš tiesų yra labai svarbu.“
	Geografinio mąstymo (kompetencijų) reikšmė urbanistikoje	(P2): „<...> aš manau, kad svarbu pažinti vietovę, teritoriją, <...> jau gali kalbėti apie geografijos žinių pritaikymą būtent planuojant miestus ir tiriant miestus – tuos visus socialinius ir ekonominius procesus, tai yra aplinką, mes ją turime pažinti, ir tai tikrai labai svarbu! Nes kiti mokomieji dalykai šitos srities nenagrinėja tiek, kiek geografija. Ji yra integruota, tik mes nenaudojame žodžio urbanistika.“ (P7): „Urbanistika yra svarbi geografijos bendrajame ugdyme, tik skirtingose klasėse, skirtingų dalykų, reikia iš jos paimti ugdomąjį mokinius.“

Kita interviu metu išryškėjusi tema buvo miesto kaip ugdymo aplinkos naudojimas geografijos bendrojo ugdymo procese. Nagrinėdami šią temą visi interviu dalyviai pasidalijo savo asmenine patirtimi. Didžioji dalis (6 iš 7) interviu dalyvavusių geografijos mokytojų tiesiogiai naudoja miesto aplinkas savo pamokose, visi 7 mokytojai yra uždavę savarankiškus ir (ar) tiriamuosius darbus mokiniams tirti miesto teritoriją (nuotoliniu arba lauko tyrimų būdu). Dalis mokytojų akcentavo miesto teritorijas kaip kompleksinę kraštovaizdžio tyrimų aplinką, kiti su savo mokiniais tyrė miesto urbanistinę audinį (pastatus, jų tipologiją, pasiskirstymą) ir miesto funkcines zonas bei jų dėsningumus. Dar kiti interviu dalyviai pasidalijo miestų kaip visuomeninės geografijos taikomųjų tyrimų, kuriuos atliko moksleiviai, objektu – nuo socialinės iki ekonominės miesto aplinkos. Mokytojai pabrėžė, kad išėjimas su mokiniais teigiamai veikia jų motyvaciją ir praktiškai nagrinėtos temos geriau perimamos. Džiugiu, kad yra mokytojų, kurie geografijos pamokose su mokiniais kuria miestų ir jo teritorijų vizijas, bando strategiškai ir erdviškai planuoti atskiras miesto vietas, daro projektinius urbanistinės analizės darbus – tai yra puikus pagrindas, įkvepiantis mokinius jau nuo jauno amžiaus išbandyti urbanisto veiklą (2 lentelė).

2 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys apie miesto aplinkos naudojimą geografijos ugdymo procese

Tema	Potemė	Pavyzdys
Miesto aplinkos naudojimas geografijos ugdymo procese	Miesto aplinkos naudojimas kraštovaizdžiu pažinti	(P1): „Aš iš tikro labai daug pamokų vedu mieste dėl to, kad ir vieta yra labai dėkinga. Nors kai kam atrodo, kad visiškai miesto centras ir sudėtinga kažką padaryti, bet man tai labai patogu. Tradiciškai jau daug metų, daugiau negu 10 metų, darau kraštovaizdžio ir upės slėnio tyrimą – kalbam apie upę, tyrinėjam jos slėnį ir tuo pačiu kraštovaizdį, <...> miesto centro aplink upės krantus istorinį vystymąsi.“ (P3): „<...> bendrai kraštovaizdžio tyrimas, neskiriant, ar ten miesto, ar gamtinis. Su viena mokykla planuojam dabar eiti po miestelį, bet viską bendrai kartu tyrinėsim, neskiriant, ar miesto, o kompleksiškai, kad jie galėtų atlikti tyrimą, kuris yra jiems suprantamas labiau. <...> kur prasideda žmogaus įtakotas kraštovaizdis, ten ir prasideda ta urbanistika, tokia minimali, jiems suprantama.“
	Miesto gyventojų tyrimų patirtis (socio-geografiniai)	(P1): „Kai kyla koks diskusinis klausimas, tai einame su mokiniais į miestą, tai su vaikais einame pasiklausti miestiečių – mes darome labai daug apklausų. Pavyzdžiui, kai jaučiasi mieste, ar žmogus yra kilęs iš šio miesto, ar ne, kas jam yra gražu mieste, net tokius emocinius klausimus. Ir taip pat jau daug metų su mokiniais, kai mokomės Lietuvos, tai darom apklausą mieste apie Lietuvos vardo kilmę. Vaikai išsikelia hipotezes ir eina apklausti miesto žmonių.“

Miestas – erdvė kū- rybiniam projektams ir urbanistinėms idėjoms	(P4): „Dirbame su apleistomis arba neužstatytomis teritorijomis, kas ten galėtų būt, ką čia galėtume nuveikti, kas čia galėtų įsikurti, šiek tiek irgi paplanavimas. O kartais atliekant paslaugų tyrimą, kokių paslaugų trūksta mieste, <...> o kur darytume, o kodėl čia, kodėl tinka / netinka, koks čia privažiavimas, kiek klientų ateitų ir taip toliau.“ (P1): „Dar visada darome artimiausios aplinkos tyrimą – aplink mokyklą kokie auga augalai, kodėl jie čia auga, kas galėtų augti, kaip pagerinti galime mokyklos aplinką, padaro projektėlius, kaip galėtų atrodyti ta aplinka, bet prieš tai susirenka duomenis.“ (P3): „Ir projektinėse veiklose mes dar darome tyrimus „Gyvenamosios vietos geografinis adresas“, tai ten irgi „išlenda“ urbanistikos.“
Urbanistinio audinio ir jo funkcijų paži- nimas	(P4): „<...> duodu sukartografuoti pastatų paskirtį, kas įsikūrę pirmuose aukštuose – paslaugų sektorius, parduotuvės, nors aikštė nėra didelė, bet duodu susipažinti bent su pačiu principu, tai užtenka. Ši patirtis yra atėjusi iš geografijos olimpiadų, nes respublikinėse visada būna tokia nedidelė kartografavimo užduotis, <...> buvo pagal pastatų stilių, o šiaip vis tiek būna pastatų naudojimas.“ (P7): „Su devintokais šiais metais kartografavom pasirinktą miestą ir jo funkcinės zonas: daugiabučiai, vienaaukščiai prievartūs namai, kur komercinės zonos. <...> pernai su aštuntokais ėjom į aplinkui esantį parką, žiūrėjom jaunimo mieste lankomas erdves ir t. t.“ (P5): „Kadangi mūsų mokykla yra šalia miesto parko, yra gana arti miesto centro, tai kažkiek aplinkoje darome tyrimų. Žemėlapiuose legendos pagalba mokiniai žymi, kokie pastatai yra gatvė, kuria praeiname... tuos pačius istorinius objektus vertinti, paskirti pačių objektų, gebėti įvardinti, kodėl tos funkcinės zonos vienokios ar kitokios išsidėsto.“ (P6): „Miesto aplinkas iš tiesų naudoju labai daug, esu iš tų mokytojų, kur nepatinka sėdėti klasėj ir kalti viską iš vadovėlio, <...> šiandien per septintą pamoką vienuoliktokus veduosi į gatvę, ten mes darysim kartografavimo darbą ir skaičiuosime, koks procentas renovuotų pastatų, nerenovuotų pastatų, kiek automobilių stovėjimo aikštelių, bandysim priėti prie to, kad galbūt jų reikia daugiau, darysim kažkokias išvadas.“
Miesto ekono- minių veiklų pažinimas ir darniojo vysty- mosi ugdymas	(P1): „O kai pradėdam paslaugų sektorius, tai sudeda į GIS žemėlapyje, kokios yra artimiausios įmonės ar įstaigos aplink mokyklą. Tai šios veiklos jau daug metų išbandyta ir vaikam patinka, ir jie daro nuolat.“ (P6): „<...> tai darysim ir antrą tyrimą kitą pamoką, žiūrėsime, kaip paslaugos pasiskirsčiusios: ar jos labiau individualiems vartotojams ar įmonėms, ar jos labiau viešos, kiek institucijų, – milžiniškas darbas, kurį darysime jau į mokslo metų pabaigą.“ (P1): „<...> dar daro tyrimus savo aplinkoje apie rūšiavimą, prie darnaus miesto temos.“

Miesto aplinka kaip mokinių (grupėmis ir individualiai) sudominimo metodas	(P5): „<...> su kolegomis geografiškai bendradarbiaujame ir išvežame savo vaikus į didesnius miestus, ne tik kalbam teoriškai, bet ir pristatom, kaip tai atrodo praktikoje.“ (P6): „Kai išeini iš klasės, tai labai efektyvu, nes mokiniai šitas temas geriausiai prisimena, jų rezultatai kontroliniam darbe yra gerokai geresni.“ (P2): „<...> esu mokiniams uždavęs ne vieną kartą tyrimą, kažkokios miesto teritorijos pagal tam tikrus kriterijus, bet kad darytume pamoką visa klasė, tai taip nebuvo.“

Geografijos mokytojai pripažino, kad atnaujintose ugdymo programose urbanistikos temų tapo gausiau, jų ypač daug 9 (I gimnazijos) ir III gimnazijos klasėse. Didžioji dalis mokytojų sakė, kad turinio yra tiek, kiek, jų nuomone, ir reikėtų. Bet buvo ir tokių mokytojų, kurie pastebėjo, kad dėl šiuolaikinės geografijos temų, tokių kaip urbanistika, tradicinių geografinių temų reikšmė mokyklos geografijos turinyje sumažėjo. Kaip svarbiausias urbanistikos temas geografijos pamokų turinyje mokytojai išskyrė šias: urbanizacijos procesą ir jo skirtumus ekonomiškai išsivysčiusiose bei besivystančiose šalyse; praktines kompleksinio miesto planavimo, transporto ir inžinerijos sritis; darnų, tvarų, žaliąjį ir ekologinį miestų vystymąsi (3 lentelė).

3 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys apie urbanistikos temas atnaujintoje Geografijos bendrojoje programoje

Tema	Potemė	Pavyzdys
Urbanistikos temos atnaujintoje Geografijos bendrojoje programoje	Urbanistikos turinio gausa	(P1): „Gal iš mano pusės keistai nuskambės, nes atrodo, kad geografijai reikia visko daug ir daugiau, bet dėl urbanistikos temų tai atnaujintose programose jų yra pakankamai arba gal net per daug. <...> aš kadangi dirbu su gimnazistais, tai yra ir 9 klasėje gana tikrai plačiai, ir 11 klasėj, ir kai kur tie dalykai persipina, tai man atrodo, kad šitai temai skirta bent jau pakankamai, tai tikrai ir nemanau, kad dar reikėtų daugiau.“ (P2): „<...> aš manau, pakanka tikrai, kaip mokyklos lygmeny, tai man atrodo, kad viskas yra aišku.“ (P3): „<...> vienuoliktoj ypač plačiai, dabar vos ne visas gegužės mėnuo gaunasi nagrinėti tokias temas.“ (P6): „Per mažai tikrai nėra. Apskritai dabar daugelis tradicinių geografinių temų, ypač gamtinės geografijos, yra labiau pritraukiamos prie žmogaus, prie miestų.“ (P5): „Vertinu, kad yra naujas požiūris, <...> džiugina tai, kad stengiamasi naujų programoj pereiti nuo kažkokių dėsningumų ir teorinių dalykų prie labiau praktiškų dalykų – ką mes matom aplinkoj, kaip mes tai vertinam, kaip mes stebim patį miestą, <...> atsiranda daug naujų detalių: tvarume, eismo srantuose, kokie pokyčiai vykdomi ir t. t.“

Svarbiausios urbanistikos temos

(P1): „<...> kas nauja programoje ir aš anksčiau darydavau, tai apie tvarų, darnų, žaliąjį miestą. Tai turėjom tikrai ką palyginti ir politikai, ir gatvių siaurinimas. <...> tarpusavyje jie darė apklausas – kas „už“, kas „prieš“ ir po to argumentavo, kodėl taip. Kai atsirado daugiau tokių temų apie tuos tikslus, tai gerai, džiaugiuosi!“

(P2): „9 klasėje išskirčiau urbanizaciją besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse, konkrečių miestų atvejus, kur nagrinėjama ne tik urbanizacija, bet kad ir Detroito atvejis, ir tų visų poldustrinių miestų teritorijos pokyčiai. <...> miestų funkcines zonas, miestų teritorijų planavimą, miestų infrastruktūrą ir dar išskirčiau 11 klasės temą „Globalizacijos poveikis miesto kraštovaizdžiui“.“

(P3): „Miesto transportas, logistikos, infrastruktūros, susisiekimas, administraciniai vienetai, aprūpinimas vandeniu ir kiti aspektai, kur yra paliečiama praktinė urbanistika. Dar globalieji miestai, pasaulio ūkio centrai.“

(P4): „<...> o dabar tose atnaujintose programose iš tikrųjų ypatingai daug dėmesio yra skiriama darniajam vystymuisi. Kai anksčiau buvo pilietiškumas, patriotiškumo ugdyimas, tai dabar viskas eina per darnų vystymąsi: tarša, bendruomenė, skurdas, badas, žiedinė ekonomika... Džiugina, kad tų temų yra daugiau, <...> ir vaikam tos darnumo temos iš tikrųjų yra svarbios.“

(P4): „<...> pats urbanizacijos procesas, kaip tie miestai auga; tada tie milijoniniai miestai, kas yra aglomeracija, megalopolis; ir tiesiog didmiesčių problemos ir darnus vystymas.“

(P6): „Darnusis vystymas, žaliasis kursas, palyginimai tarp ekonomiškai stiprių ir silpnų valstybių miestų... analizuojam ir lūšnynų problemas, kai kurie mokytojai sako, kad gal per daug tų lūšnynų temos 9 klasėje. <...> bet čia pat atsiduria ir Lietuvos geografija, kur kalbam apie uždaras gyvenvietes.“

Interviu metu mokytojai daug kalbėjo apie iššūkius dėstant urbanistikos temas geografijos ugdymo procese. Tiesa, didžioji dalis iššūkių yra bendrieji ir nebūtinai labai susiję tik su urbanistikos mokymu. Mokytojai pabrėžė, kad trūksta mokymo medžiagos, kaip opią problemą išskyrė III gimnazijos klasės vadovėlio pagal naują geografijos dalyko programą nebuvimą. Be to, kai kurie mokytojai teigė, kad ypač trūksta vaizdinės medžiagos urbanistikos temos reiškiniams atskleisti, kad jie norėtų savo pamokose naudoti trumpus ir lietuviškai įgarsintus vaizdo įrašus, bet, deja, urbanistikos tema tokių filmukų beveik nėra. Mokytojai taip pat išreiškė susirūpinimą, kad mokyklose trūksta techninių priemonių arba esančiuose senuose vadovėliuose pateikiami jau pasenę duomenys, o siekiant suprasti šiuolaikinės urbanistikos „pulsą“ šios priemonės yra labai svarbios. Mokytojai taip pat įvardijo, kad sudėtingėja turinys, ypač 9 (I gimnazijos) klasėje, kai naujosiose programose iš mokinių jau reikalaujama platesnio mąstymo, nors ne

visi dar turi bazinių žinių. Kiti mokytojai pabrėžė, kad urbanistikos teorija mokiniams gali pasirodyti per abstrakti ir nesuprantama, todėl reikia stengtis ugdyti rodant konkrečius miestų pavyzdžius. Vienas mokytojas kaip problemą išskyrė sąlygų išvesti mokinius į miesto aplinką neturėjimą (4 lentelė).

4 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys apie iššūkius mokant urbanistikos geografijos bendrojo ugdymo procese

Tema	Potemė	Pavyzdys
Iššūkiai mokant urbanistikos	Mokomosios medžiagos trūkumas	(P3): „ <i>Labai didelis trūkumas medžiagos. Dar aš, kai palyginus neseniai studijavau, tai dar kažką galiu atgaminti, pasižiūrėt.</i> “ (P2): „ <i>Esmė yra tame, kad vienuoliktai klasei mes turime programą, bet neturime vadovėlio.</i> “
	Vaizdinės medžiagos trūkumas	(P2): „ <i><...> neturi tos vaizdinės medžiagos, tada bandai ieškoti teksto, o tekstai, kaip suprantam, tai mokiniams labai įdomu skaityti, tai man trūksta tos vaizdo medžiagos labiau.</i> “ (P3): „ <i>Ypač trūksta vizualios medžiagos, ką galima mokiniams rodyti, nes vis tiek miesto planai specifiniai, jų taip paprastai nerasi, bet labai negausi tų tokių smulkių duomenų, nėra viskas viešai prieinama.</i> “ (P6): „ <i><...> niekaip nesuprantu, kodėl mes negalim turėti tų trumpų filmukų, vaizdo įrašų lietuvių kalba, man to labiausiai trūksta.</i> “ (P4): „ <i>Vadovėliuose medžiagos yra pakankamai, bet vis tiek sėdi ir pats ieškai medžiagos, pavyzdžiui, vaizdinės.</i> “
Mokytojų žinių trūkumas		(P1): „ <i><...> man irgi žinių trūksta, bet aš mėginu pati susirinkti, aš dalyvauju seminaruose apie miesto plėtrą, stengiuosi pati eiti į renginius ir žinau, kad prasiplys žinojimas. Problema ta, kad reikia pačiai susirinkti medžiagą arba pačiai sužinoti. <...> vadovėlyje kas parašyta, jei norėtum vaikam giliau paaiškinti, tai per mažai, bet mokytojai ir yra tam, kad jie mokytųsi visą gyvenimą.</i> “ (P3): „ <i>bet kai kiti mokytojai yra vyresnio amžiaus, tai, manau, kad ten yra problemų, nes jie net kai kurių tokių dalykų nėra mokęsi.</i> “ (P5): „ <i><...> turiu prisipažinti, kad vadovėlis yra, bet kol kas dar reikia tų įgūdžių, įdirbio, kaip vaikam pateikti, kad jiems būtų tikrai įdomu, kad juos užkabintų.</i> “
Organizaciniai sunkumai		(P2): „ <i><...> ir sakyčiau gal net sąlygų neturėjimas tyrinėti realiai miesto erdvių, nes nėra išskirta, kad būtina padaryti pamoką kur nors miesto erdvėje, kad tu išsivedi visą klasę, gali jiems paskirti savarankiškai padaryti, bet kai yra mokytojas, jiems geriau prisiliesti prie to miesto.</i> “
Mokymo priemonių problemos: trūkumas ir neaktualumas		(P3): „ <i><...> priemonių trūkumas, pačių technologijų.</i> “ (P4): „ <i>Didžiausias iššūkis, kad tikisi, kad visos klasės yra kompiuterizuotos ir tu gali ieškoti informacijos bet kada, bet iš tikrųjų taip nėra.</i> “ (P1): „ <i><...> su urbanistika yra tai, kad jei paimsi senesnius vadovėlius, tai seni duomenys ir viskas greitai sensta.</i> “

Sudėtingas turinys (ir turinio spragos)

(P3): „<...> kas mokiniams yra abstraktu, tai jiems yra apie nieką, jiems reikia labai apčiuopiamų konkrečių dalykų. Tai bandom daryt pristatymus apie konkrečius miestus. Nėra jiems suprantama, čia yra labiau gal universitetinis lygis ta urbanistika. Mokiniai ją labiau sietų su urbanizacija, nes apie ją daugiau yra kalbama.“

(P7) „<...> jei šeštoj klasėj aš aiškinčiau miestų plėtrą, ten visus tuos urbanistinius dalykus... jiems ir taip nelabai kas įdomu, bet jei pradėčiau pasakoti teoriją, būtų visiškai tas pats. Jiems reiktų labiau kažkokius mikrotyrimus atlikti mieste, pavyzdžiui, kaip išsidėsto parduotuvės ar panašiai – praktiniai tyrimai. <...> kokia gyvenama gatvė ir kartografuoti tą gatvę – kaip išsidėsto pastatai, kokie medžiai ir taip toliau – būtent smulkioji urbanistika.“

(P4): „<...> programų kūrėjai įsivaizduoja, kad mokiniai ateina jau turėdami bazę ir pakankamai pasirošę ir iš jų reikia tik plataus akiračio diskusijų, <...> bet realiai dabartiniai devintojai ateis į vienuoliktą klasę Lietuvos temos tik užkabinę kažkiek žinių pradinėse klasėse, šiek tik šeštoj klasėj ir viskas, ir 9 klasėj nieko nebeturi, jie „šoka“ į pasaulį per tą darnų vystymąsi.“

(P4): „<...> ir kontrurbanizacija, ir suburbanizacija, ir dezurbanizacija, ir dar džentrifikacija, tai daug...“

Visi interviu dalyviai pažymėjo, kad jaučiasi pasirengę dėstyti urbanistikos temas geografijos pamokose ir kad mokytojo profesijos užduotis yra nuolat kiekvienam tobulėti. Daugelis jų paminėjo, kad urbanistikos temomis domisi asmeniškai, perka teminę literatūrą, ieškosi naujos medžiagos užsienio šaltiniuose. 3 mokytojai palyginus neseniai yra baigę universitetus, jie jaučiasi turintys urbanistikos žinių iš universiteto studijų. Buvo mokytojų, kurie pabrėžė, kad geografijos mokytojai turi pakankamai ugdymo medžiagos mokymo platformose. Tačiau buvo ir tokių mokytojų, kurie pastebėjo, kad dar trūksta naujų urbanistikos temų dėstyti patirties, kiti kalbėjo, kad vyresni kolegos ne visuomet turi pakankamai urbanistikos žinių, nes jų studijų laikais tokios disciplinos geografijoje nebuvo.

5 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys apie geografijos mokytojų pasirengimą dėstyti urbanistikos temas

Tema	Potemė	Pavyzdys
Mokytojų pasirengimas dėstyti urbanistikos temas	Asmeninis domėjimasis tema	(P1): „<...> man iššūkių dėstyti nekilo, šiaip įdomios visos temos, tai jei yra kažkokia tema ir nėra medžiagos, iš pradžių vadovėlių nebuvo dar visiškai, tai dėlėjiesi sau tiesiog planus ir ieškai medžiagos.“ (P2): „<...> nežinau, kaip vadovėlyje ta programa bus išdėstyta, bet aš išsiverčiu pats, kadangi pats tuo domiuosi. Turiu jau šiek tiek ir surinkęs tą bazę tiek iš patirčių, iš skirtingų informacijos šaltinių. <...> esu nusipirkęs knygą urbanistikos tema.“ (P5): „Visą laiką ieškom, tai yra neišvengiama. <...> be galo esu pamilusi vienos leidyklos knygas, kur viskas, kas susiję su urbanistika, perki, domiesi, kaip keitėsi statybos ir urbanistikos dalykai, pasauliniai pavyzdžiai. Nors mokyklos geografijos lygis yra žemesnis nei akademinis mokymas, bet nesinori, kad jis būtų pernelyg primityvus.“ (P6): „Kadangi pati ruošiau mokytojo knygą naujai programai, tai esu pasirengus, nes prieš tai visus metus dirbau prie to, rinkau medžiagą. <...> visuomeninė geografija yra mano „arkliukas“.“
	Akademinis pasirengimas	(P7): „Manau, kad universitetas mane puikiai parengė šiai temai, turėjau miestų geografijos dalyką, žinių pagrindas stiprus.“
	Pakankamas mokymo medžiagos kiekis	(P4): „Jei kalbėt apie geografiją, tai mes esam labai „turtingi“, turtingi ta prasme, kad geografijos mokytojų asociacija mus aprūpina medžiaga, esančia puslapyje geografija.lt; ir mokytojo knyga, ir vadovėliai 9 klasei yra išleisti.“
	Įgūdžių trūkumas	(P6): „Bet aš tikrai tikiu, kad mūsų mokytojams trūksta tų įgūdžių ir kad jie turi labai daug darbo įdėti, jei nori susirankioti medžiagą. <...> j mane kreipiasi kolegos.“

Visi kalbinti mokytojai sutiko, kad geografijos mokytojams trūksta mokymų (seminarų) urbanistikos tema ir jų tikrai reikia. Bet buvo mokytojų, kurie suabejojo egzistuojančių seminarų mokytojams kokybe, viena mokytoja pabrėžė, kad kolegos patys nerodo entuziazmo dalyvauti mokymuose, iš beveik tūkstančio Lietuvos geografijos mokytojų aktyviai dalyvauja vos kelios dešimtys. Daugelis mokytojų sutiko, kad profesionalių urbanistų ir urbanistikos mokslininkų seminarai tikrai geriau padėtų suprasti temas, nes, nors ir jaučiasi pasirengę, nori kai kurių specifinių urbanistikos temų gilesnio supratimo (6 lentelė).

6 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys urbanistinių mokymų geografijos mokytojams tema

Tema	Potemė	Pavyzdys
Ekspertinių seminarų (mokymų) urbanistikos tema po-reikis	Mokytojų entuziazmo dalyvauti trūkumas	(P1): „<...> ko nežinau, dažniausiai pati susirandu, tai einu klausti ekspertų, pavyzdžiui, universiteto dėstytojų. O kaip urbanistikos seminaro, tai aš nežinau, galima pabandyti, kiek tas domins tikslią geografijos mokytojų auditoriją. Bet tada irgi bus labai geras atsakymas, jeigu sako, kad reikia, ir padarai seminarą – kiek ateina? <...> buvo su klimato kaita, visi mokytojai sakė, kad reikia, kad sudėtinga tema, reikia, kad vestų profesionalai. Padarė visai Lietuvai seminarus ir tokius gilius, daug užėmė laiko, na gal trys mėnesiai buvo, į mėnesį po du kartus susitikimai ir nuotoliniu būdu – kas yra patogu, ar ne. Tai pradžioje užsiregistravo 30 mokytojų beveik iš tūkstančio, o baigėm mes 16-a, na tai čia vat atsakymas.“ (P5): „<...> nutinka tai, kad kai kurie seminarai yra menkaverčiai, ir tada tos abejonės nemotyvuoja, ir kartais gal nebeišklauso mokytojai kažkokių naudingų seminarų. Nors kaip geografai, mes labai nesiskundžiam tų seminarų skaičiumi. Galbūt ateity reikės daugiau teminių seminarų su naujom temom, kada labiau įsibėgėsime su naujom programom, tada pasimatys, kokioms temoms mums reikia kažkokių specializuotų seminarų, bet urbanistiniai būtų labai labai naudingi.“
	Mokytojų žinių trūkumas	(P2): „Manau, kad reikėtų, nes yra vyresnių mokytojų – Lietuvos švietimo sistema laikosi ant vyresnių mokytojų, kurie neturi tokių žinių. Aš manau, kad ekspertai duotų daugiau realių pavyzdžių iš praktikos, ko iš tikrųjų ir reikia pamokose mokiniams. Nes ir tai mus pačius ugdo, ir mes galim jaustis drąsiau pamokose.“ (P4): „Aš manau, kad žinių atnaujinimas niekada nėra blogai. Netgi sakykim tam tikrų statistinių duomenų pamatymas ar tam tikri moksliniai atvejai, kuriuos mokslininkai nagrinėja, pavyzdžiui, kodėl formuojasi vadinami „getai“ ar kodėl miestas plečiasi į tą pusę, o į kitą nesiplečia ir panašiai. <...> kai paklausai mokslininkų, tai kitas visai lygmuo.“ (P5): „Aišku, kad reikia, visada reikia, nes visą laiką yra pokyčiai didžiuliai, net skambinau universiteto profesoriams teirautis, <...> kad net tas pats gyventojų skaičius skiriasi Valstybės duomenų agentūroje, o patys mokslininkai vertina kitaip. Taigi, dažnai niuansų, susijusių su urbanistika, mes nežinome, todėl seminarai mokytojams iš akademikų ne tai kad reikalingi, bet būtini, ir mes tokių seminarų labai laukiame.“
	Dalykinių (tematinių) seminarų trūkumas	(P3): „<...> seminarų grynai tematinių tai labai reikėtų iš tikro. Nes jie būna 1–2 per metus ir viskas, kur kokie geografai ar specialistai praveda. O tų bendrųjų apie pedagogiką tai pilna, bet trūksta grynai dalykinių.“ (P6): „<...> ir iš kolegų girdžiu, kad labai reikia dalykinių mokymų, labai reikia seminarų.“ (P7): „Jei seminarai vedami urbanistikos srities ekspertų ir mokslininkų, tuomet tikrai reikia.“

Urbanistikos edukatorės ir visuomenės įtraukimo į urbanistinius projektus praktikės pasidalijo savo patirtimi, kaip organizavo urbanistines edukacijas moksleiviams, geografijos pedagogams, kaip mokiniai įsitraukė ir išsakė savo nuomonę apie jiems reikalingas urbanistines kompetencijas. Viena dalyvė papasakojo apie savo patirtį, įgytą urbanistinės raidos ir planavimo edukacijos projekte moksleiviams, kuris buvo organizuotas kultūros organizacijų iniciatyva, kita pašnekovė pristatė tęstinį, ilgalaikį neformalaus geografinio švietimo projektą, išaugusį į neformalią mokyklą ir kilusį iš geografijos dėstytojų iniciatyvos. Neformalios geografijos mokyklos veikla susilaukia daugiau mokyklų ir geografijos mokytojų dėmesio nei muziejaus organizuotas urbanistikos projektas, tai galima paaiškinti ir tuo, kad pirmasis yra ilgalaikis, o antrasis – tik laikinas, be to, pirmasis apima daugiau temų, ne tik urbanistiką. Pirmoji dalyvė pastebėjo, kad jų veiklos sėkmė labai priklauso ir nuo mokytojų, o kita pašnekovė pabrėžė, kad ne visiems mokiniams patinka vykdyti veiklas urbanistinėje aplinkoje, o dirbant komandose veiklos būna sėkmingesnės. Abi pašnekovės pabrėžė, kad mokiniams reikia suprasti, kaip formuojasi ir funkcionuoja miestai, turėti erdvinį mąstymą ir gebėti skaityti kartografinę medžiagą. Geografijos ir urbanistikos ekspertė pabrėžė, kad urbanistikos ugdymo viena iš misijų yra mokiniams suteikti vertybinį pagrindą apie miesto įvairovę, darnų interesų paisymą mieste bei (urbo)ekologines idėjas (7 lentelė).

7 lentelė. Tyrimo metu gauti duomenys apie urbanistinės edukacijos projektus moksleiviams

Tema	Potemė	Pavyzdys
Urbanistinės edukacijos projektai moksleiviams	Kultūros ir mokslo organizacijų iniciatyva	(P8): „Ši edukacija kilo miesto muziejaus iniciatyva, vėliau jos vykdymą perėmė nevyriausybinių architektūros kultūrą skatinanti organizacija, prie šios iniciatyvos mane pakvietė pažįstami architektai.“ (P9): „Nuo vaikystės esu šios neformalaus geografijos švietimo organizacijos dalimi, mokiausi mokykloje, vėliau, tapusi profesionala geografe, norėjau prisidėti savo žiniomis prie šios veiklos.“
	Mokymo įstaigų įsitraukimas	(P8): „<...> mokyklas kvietėme geografiniu principu, esančias senamiestyje, netoli muziejaus, iš viso projekte dalyvavo 4 mokyklos. <...> mokyklos sutiko dalyvauti pakankamai lengvai. Gal tik viena mokykla atsisakė.“ (P9): „Yra visa seka, jau sena, jau 37 metai tas pats, kvietimas yra siunčiamas visoms mokykloms ir geografijos mokytojais tiesiog paragina vaikus.“

Geografijos mokytojų susidomėjimas ir įsitraukimas	(P8): „<...> buvo vieni mokytojai, kurie ir dar norėjo sudalyvauti su mokiniais mūsų urbanistinėje edukacijoje, bet buvo ir tokių, kurie nerodė didelio noro. Bet žinot, kadangi edukacijos šeštadienį, tai sunkiau ir mokinius motyvuoti ateiti.“ (P9): „<...> mums savo veiklas reikia orientuoti žymiai labiau į mokytojus, nes tai yra didelė auditorija, mums palanki auditorija. <...> nesiekiam, kad šitas projektas išsiplėstų iki labai didelių skaičių, nes nebūtų galimybių priimti daugiau vaikų, todėl mums mokinių skaičius pakankamas.“
Mokinių susidomėjimas ir įsitraukimas	(P8): „<...> pastebėjau, kad tai priklausė nuo mokytojų įsitraukimo ir „vaibo“, <...> mūsų edukacijoje daugelis dalykų priklauso nuo pačių dalyvių, nes yra atliekama vaidmenų žaidimo forma.“ (P9): „<...> moksleiviai, kurie labiau mėgsta gamtinius mokslus, jiems sunkiau urbanistikos užsiėmimuose miesto centruose, pagrindinėse gatvėse. Kai edukacijos būna miesto parkuose, žaliuosiose urbanistinėse zonose, tai susidomi daugiau moksleivių. Bet, pavyzdžiui, dirbdami komandoje, jie puikiai išsipildo. <...> kai kurie mokiniai klausė, kodėl mums nėra urbanistikos užsiėmimo šiais metais, jis jiems patiko iš praeitų metų, tai supratau, kad susidomėjimas yra. Mokiniais patiko pagrindinės miesto gatvės funkcijų tyrimas.“
Urbanistinis ugdymas – ateities pasauliui	(P9): „Aš manau, kad mokiniams reikia išmanyti, kaip miestas „gaminasi“ – istoriškai kas lėmė jo vystymąsi; kokia yra miestiečių rolė, kiekvieno iš mūsų. <...> svarbu suprasti ir praktinius dalykus mieste, pavyzdžiui, kur įsigyti būstą, ir suprasti ne tik miesto kainodarą, bet ir funkcionavimą – reikia suprasti, kaip miestas veikia, kaip veikia transporto sistema. <...> reikia mokinius ugdyti apie jų poreikius ir ką jiems gali pasiūlyti miestas. Na ir mokiniams taip pat reikia suteikti ir vertybinį pradą apie miestą, vertybė – tai visų pirma kompleksiskumas ir įvairovė, taip pat galimybė sugyventi derinant tas vertybes, interesus ir iš ekologinės pusės.“ (P8): „<...> reikia žinoti tai, ko gyvenime prireiks, tai pirmiausia skaityti žemėlapi, jo legendą, <...> orientacija mieste su žemėlapiais. Dar geografijoje ir urbanistikoje svarbu suvokti, kokioje tu erdvėje esi; turėti savo rajono, mikrorajono, kvartalo, gatvės suvokimą. <...> svarbu suprasti miesto sluoksniškumą; suprasti miestų tinklą ir inžinerinės infrastruktūros reikšmę. <...> žmogus gyvenime su urbanistika gali susidurti ir iš praktinės pusės, ar stąsysis namą, ar turės sklypą ir su tuo susidurs.“

Apibendrinant tyrimo metu surinktus duomenis, galima teigti, kad urbanistika apima ne tik teorinį, bet ir praktinį pradą, kuris geriausiai ugdomas patirtinio mokymosi (angl. *experiential learning*) būdu, pastarojo teoriją pasiūlė amerikiečių ugdymo ir edukologijos teoretikas Davidas Allenas Kolbas savo knygoje „Experience as the Source of Learning and Development“ (Kolb, 1984) ir jos papildyme (Kolb, 2014). Teorinė dalyko medžiaga yra perimama patirtinio ugdymo būdu – veikiant arba atrandant, todėl daroma prielaida, kad, stebint arba

atliekant lauko tyrimus, ugdomi besimokančiųjų įgūdžiai ir apskritai formuojamas jų supratimas apie dalyką. Tai puikiai patvirtina su pedagogais (tiek geografijos mokytojais, tiek urbanistikos-geografijos edukatorėmis) atliktas empirinis tyrimas. Viena tyrimo dalyvė (geografijos mokytoja) pastebėjo, kad, kai miestą naudoja urbanistikos temų pamokose, tai „*mokiniai šitas temas geriausiai prisimena, jų rezultatai kontroliniam darbe yra gerokai geresni*“. Geografija kaip dalykas yra neatsiejama nuo lauko tyrimų (įskaitant ir miesto tyrimus), nes čia svarbus veikimas erdvėje, o besimokantieji taip gali inventorizuoti miesto aplinkoje esančius objektus, stebėti reiškinius ir atspindėti pastebėtus atradimus (Beard, 2010). Geografijoje ir urbanistikoje šis atspindėjimas – tai kartografavimo darbai (jie siūlomi abiejų tyrinėtų vadovėlių turinyje). Geografijos ugdymas lauko tyrimais grįstu mokymu(si) (angl. *field-based learning*) yra aktualus ir visuomeninės geografijos tyrimuose (Hope, 2009) (įskaitant miesto sociogeografinės apklausas), kuriuos su savo mokiniais atlieka kokybiniame interviu kalbinti mokytojai ir edukatorės. Šio tipo mokymas geografijos didaktikoje yra aprašytas ir aukštojo mokslo (Morrissey ir kt., 2013), ir bendrojo ugdymo straipsniuose (Firomumwe, 2019).

IŠVADOS

1. Literatūros šaltinių, Geografijos bendrosios programos ir kokybinio tyrimo analizė parodė, kad urbanistika yra neatsiejama geografijos dalyko ugdymo dalis. Tiek disciplinų prigimtimi (erdvės mokslai), tiek kompleksišku šios sritys viena kitą papildo, o geografija yra stiprus teorinis pagrindas urbanistikos praktinei veiklai ir tyrimams atlikti.
2. Atnaujintos Geografijos bendrosios programos turinyje ir vadovėliuose urbanistikos tematika atsispindi plačiau nei ankstesnėse programose bei paliečia skirtingas urbanistikos kryptis: nuo miestotyros iki urbanistinio planavimo ir darniojo vystymosi. Daugiausia urbanistikai dėmesio skirta 9 (I gimnazijos) ir III gimnazijos klasių programos turinyje, urbanistikos pagrindas pateikiamas 6 klasėje. Kitose klasėse urbanistikos temos yra labiau netiesiogiai integruotos į turinį.
3. Remiantis palyginamąja atnaujintų 9 (I gimnazijos) klasės vadovėlių analize, galima konstatuoti, kad, nors abu vadovėliai atitinka privalomas geografijos dalyko turinio nuostatas, tačiau jų tematinė ir metodologinė priega skiriasi. Vienas vadovėlis labiau atstovauja darniojo ir tvaraus vystymosi bei funkcinio miesto teritorijų planavimo ir zonavimo paradigmai, o

kitas – sociologiniam-ekonominiam regioniniui planavimui ir istorinei miestų evoliucijos analizei.

4. Remiantis pedagogų ir edukatorių patirtimi, urbanistikos praktinis mokymas bei miesto aplinkų naudojimas ugdymo procese yra esminis elementas siekiant geriau suprasti šią temą.
5. Geografijos mokytojai, dėstydami urbanistikos temas, susiduria su iššūkiais, kurie didžiąja dalimi yra bendrieji, tiesiogiai nesusiję su urbanistikos ugdymu (pvz., vaizdinės medžiagos trūkumas), bet visi apklausti interviu dalyviai pritarė, kad mokytojams trūksta dalykinių seminarų urbanistikos tema, o urbanistikos ekspertų ir mokslininkų mokymai būtų naudingi bei pagilintų mokytojų dalykines kompetencijas.

LITERATŪRA

1. Adams, P. C. (1998). Teaching and Learning with SimCity 2000. *Journal of Geography*, 97 (2), 47–55. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/00221349808978827>.
2. Beard, C. (2010). *The experiential learning toolkit: Blending practice with concepts*. Kogan Page Publishers.
3. Daunora, Z. J. (2019). *Valstybė – metropolinis rajonas – sostinė: koordinuotos urbanistinės plėtros posovietinėje Lietuvoje klausimai*. Vilnius: Kultūrinių iniciatyvų grupė „Kvadratas“.
4. Dijokienė, D. (2013). Urbanistikos meno ir mokslo reikšmė architektūros studijų programoje. *Journal of Architecture and Urbanism*, 37 (4), 268–278. Prieiga internete: <https://doi.org/10.3846/20297955.2013.866822>.
5. Dyvik, E. H. (2024). *Degree of urbanization 2023, by continent*. *Statistista*. [Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://www.statista.com/statistics/270860/urbanization-by-continent/>.
6. Fengweia, A., Nanb, W. (2020). Integration of urban-rural planning and human geography for online education under the impact of COVID-19. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*, 39, 8847–8855. Prieiga internete: <https://doi.org/10.3233/JIFS-189282>.
7. Firomumwe, T. (2019). Experiences out of the classroom: The importance of fieldwork in learning Geography at Secondary School. *i-manager's Journal on School Educational Technology*, 14 (3), 16–24. Prieiga internete: <https://doi.org/10.26634/jsch.14.3.15169>.
8. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Registrų centras.
9. Galkutė, L. (2023 m. rugšėjo 21 d.). *Ateitis prasideda šiandien: darnios mokyklos samprata: [Pranešimas]*. Tarptautinė konferencija „Darnios mokyklos PIN kodas – 2030!“ Vilnius, Lietuva.
10. Godienė, G. (2001). *Užstatymo intensyvumo kaitos dėsningumai urbanizuotame kraštovaizdyje (Lietuvos miestų pavyzdžiu): Daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas, Geografijos institutas.
11. Hope, M. (2009). The Importance of Direct Experience: A Philosophical Defence of Fieldwork in Human Geography. *Journal of Geography in Higher Education*, 33 (2), 169–182.

12. Hurt, D. A. (1997). Main Street: Teaching Elementary School Students Standards-Based Urban Geography. *Journal of Geography*, 96 (6), 280–283. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.1080/00221349708978808>.
13. Jurčiukonis, D. (2023). *Architektūra urbanizuotame kraštovaizdyje: architektūros stilių raiška ir sklaidos ypatumai Vilniaus, Kauno, Klaipėdos senamiesčiuose: Magistro darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
14. Juškevičius, P., Burinskienė, M., Paliulis, G. M., Gaučė, K. (2013). *Urbanistika: procesai, problemos, planavimas, plėtra*. Vilnius: Technika.
15. Kavaliauskas, P. (2011). *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas: Mokomoji knyga*. Vilnius. Prieiga internete: http://www1151.vu.lt/old/Data/Methodines%20priemones/Krast_SMPR_PLNV.pdf.
16. Kavaliauskas, P. (2012). *Kas tai yra geografija?: [Pranešimas]*. Lietuvos geografijos mokytojų asociacija. Vilnius, Lietuva. Prieiga internete: https://geografija.lt/wp-content/uploads/2011/03/Kas_yra_geografija.pdf.
17. Kavaliauskas, P. (2013). Kultūrinio kraštovaizdžio formavimo paradigmų prielaidos ir raiška. *Journal of Architecture and Urbanism*, 37 (1), 10–20.
18. Kim, M., Shin, J. (2016). The Pedagogical Benefits of SimCity in Urban Geography Education. *Journal of Geography*, 115 (2), 39–50. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.1080/00221341.2015.1061585>.
19. Kolb, D. A. (1984). *Experience as the Source of Learning and Development*. Upper Sadle River: PrenticeHall.
20. Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as nd the source of learning and development* (2 Ed). FT press.
21. Kondratienė, R. (2006). *Meninio ugdymo ir profesinio rengimo ryšys modeliuojant dalykų studijas aukštojoje mokykloje: [Daktaro disertacija]*. Šiaulių universitetas.
22. Koščec, G., Loher, I., Kosec, M. (2013). Teaching about Architecture and Urbanism in Elementary School. *Croatian Journal of Education*, 15 (1), 185–196.
23. Latvienė, L., Motiejuitė, G., Pakamorienė, A., Sapožnikovas, G., Šalna, R., Šalna R. (2023). *Žemė 9. Geografijos vadovėlis 9 kl.* Vilnius: leidykla „Briedis“.
24. Markevičienė, J. (2018). Urbanistika. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. [Žiūrėta 2024 m. gegužės 3 d.]. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/urbanistika/>.
25. Mekšriūnienė, J. (2024). *Geografinių informacinių sistemų (GIS) taikymas gimnazijoje: Magistro baigiamasis darbas*. Šiauliai: Vilniaus universiteto Šiaulių akademija.
26. Morrissey, J., Clavin, A., Reilly, K. (2013). Field-based learning: the challenge of practising participatory knowledge. *Journal of Geography in Higher Education*, 37 (4), 619–627. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.1080/03098265.2013.794333>.
27. Nacionalinė švietimo agentūra. (2022). *Bendrosios programos*. [Žiūrėta 2024 m. kovo 10 d.]. Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/ugdymo-turinio-departamentas/ugdymo-turiny/bendrosios-programos/>.
28. Poškienė, R. (2015). *Miesto parkų edukacinė veikla ir jos tobulinimo galimybės: Kuršėnų miesto atvejis: Magistro darbas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
29. Ritchie, H., Samborska, V., Roser, M. (2024). *Urbanization. Our World in Data*. [Žiūrėta 2024 m. balandžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://ourworldindata.org/urbanization>.
30. Rufat S., Minassian, H. T. (2012). Video games and urban simulation: new tools or new tricks? *Cybergeo: European Journal of Geography, Science et Toile*, 622. Prieiga internete: <https://doi.org/10.4000/cybergeo.25561>.

31. Shipman, J. M. (1933). Teaching Urban Geography in the Elementary Schools. *Journal of Geography*, 32 (5), 209–214. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.1080/00221343308987238>.
32. Stauskas, V. (2009). Kai kurie šiuolaikinės architektūrologijos aspektai. *Urbanistika ir architektūra*, 33, 270–278. Prieiga internete: <https://doi.org/10.3846/13921630.2009.33>.
33. Šabanovas, S., Sakalauskienė, I., Preikšienė, R., Tučas, R. (2023). *Geografija. Vadovėlis 9 klasei, serija Horizontai*. Vilnius: leidykla „Šviesa“.
34. Geografija (2024). [Žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d.]. Prieiga internete: <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/visos-bendrosios-programos/31>.
35. Tasci, B. G. (2015). Project Based Learning from Elementary School to College, Tool: Architecture. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 186, 770–775.
36. Vyšniūnas, A. (2013). Architektūra ir urbanistika: sampratų ir žanrų pinklėse. *Acta Academiae Artium Vilnensis*, 71, 25–46.

URBANISM IN SCHOOL GEOGRAPHY: ASSUMPTIONS, CONTENT AND EXPERIENCES

Danielius Jurčiukonis

Summary

This article analyses the problems of urbanism and general geography education in Lithuania. Geography, as an interdisciplinary system of sciences that explores phenomena in spatial dimension, is an excellent basis for developing competences in urban science and practice, and high quality geography education can contribute to the development of sustainable and balanced future cities. This study involved a content analysis of the school geography curriculum, a comparative analysis of grade 9 geography textbooks based on the updated curriculum, and 9 in-depth semi-structured interviews (7 with geography teachers and 2 with educators), followed by data systematisation and thematic analysis. The study showed that the topic of urbanism is very important in general geography education, and its relevance has been reinforced by the adoption of the new school geography curriculum in 2022. Urban topics have increased in content, have become more complex, and focus more on balanced and sustainable urban development and emerging global urban challenges.

Keywords: urbanism, urban education, geography didactics, geography curriculum content, updated general education curriculum.